

Azmizade Mustafa Haleti Divanı (inceleme-metin). ALICI, Lütfi. Yüksek Lisans. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1992. 178 s., 26 ref. Danışman: Y.Doç.Dr. Ümit Tokath. Dili: Tr.

23 MAYIS 1998

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Azmizade Mustafa Haleti

"Özergin, [Doç. Dr.] M. Kemal

"Azmi-Zade Hâletî Efendî (1570-1637)",
Hisar, Ankara.

1974/14 sayı 123 ss. 29-31

Cevat Yurdelen; "Azmi - Zade Haleti'nin Rubailerî", 1991, 278 s.
Danışman: Prof. Dr. Haluk İpekten.

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Doktora.....Tezi.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Bühaneler Tüzünü

AZMİZADE
A

Azmizade Haleti

12 OCAK 1994

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

TSMK-Envt - T. 333

Kaya, Bayram Ali. "Azmizade Haleti: hayatı, edebî kişiliği ve Dîvânı'nın karşılaştırmalı metni." Doktora Tezi. Trakya Üniversitesi, 1996. 938s. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kâşif Yılmaz)

012446

23 MAYIS 1998

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Azmizade Mustafa Haleti Divanı II (metin). AKŞİT, Ali. Yüksek Lisans. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1992. 288 s., 23 ref. Danışman: Y.Doç.Dr. Metin Karaörs. Dili: Tr.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

23 MAYIS 1998

Abdülhalim Buluç

AZMİZADE
A

Azmizade Haleti

12 OCAK 1994

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

TSMK-Envt - T. 150/5

- Riyazi
- Azmizade Mustafa Haleti

1.5.155- Riyazi, Cem'i, Azmizade Haleti Ef., Kalkandelenli Fakiri Ef., Şeyhülislam Yahya Ef., Allâme Ef., Sabuhi Ef. Sakinameleri (44-61. Varaklar), Kadir Iriş, AÜ. FEF. TDEB., (ET. 79/19), Erzurum 1979.

Bitirme (Mezuniyet) tezi.

"Hâletî-i Gülşenî Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkidli Metni." İbrahim Altunel. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, 1988.

22 NİSAN 1995
MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

06 KASIM 1995

25 TEMMUZ 1992

MUALLİM NACI

MAGDE YAYINLANMISIN
SONRA GELEN DOKÜMAN

OSMANLI ŞAİRLERİ

Hazırlayan

Yrd. Doç. Dr. Cemâl KURNAZ

Türkiye İhtiyat Vakfı İslâmî Ansiklopedisi Kütüphane	
Kayıt No :	9219
Tasnif No. :	928.7811 MUA.0

KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 55

AZMİ-ZÂDE MUSTAFA HÂLETİ*

Sadrzamlardan Pir Mehmed Azmi Efendi (1)'nin oğludur. 977/1569-70'de İstanbul'da doğmuştur.

Tabiatından gelen şiddetli bir şevk ile maarif tahsil ettikten sonra fâzılların hocası meşhur Hoca Sadeddin Efendi'nin dikkatini çekerek mü'lâzım ve Hâce Hatun Medresesi'ne müderris olmuştur.

Yüksele yükseltilen 1011/1602-3'de Şam kadısı oldu. 1013/1604-5'de memuriyeti Kahire'ye değiştirildi. Orada vali bulunan Hacı İbrahim Paşa'nın şehit olması üzerine, merhuma bu makam verildiği halde çok geçmeden kusur isnadiyle azlolundu.

1015/1606-7'de Bursa mevleviyetine gönderildi. Orada da Kalender Oğlu belâsına tesadüf etti. O «şaki-yi hânümânsız» (2) şehri ziyâde eder dururdu. Hazret-i Molla, haysiyeti icabı ahâlden ziyâde huzursuz olurdu.

1020/1611-12'de gûyâ muradı üzere Edirne mevleviyetine gönderilmişti. Kadılardan birini haksız yere azarlaması üzerine muhaliflerinin aleyhinde birleşmeleri, memuriyetinin Şam'a değiştirilmesi sonucunu doğurdu. Yine Şam'a gitti.

1023/1614-15'de İstanbul kadısı oldu. 1027/1617-18'de yine Kahire'ye memur edildi. 1032/1622'de Anadolu kazaskerliğine tayin edildi. 1037/1627-28'de Rumeli kazaskerliği ile şereflendirildi. 1040 Şabanı-

* Mecmua-i Muallim, s. 229-232; Esâmî, s. 110.

1) Efendi, İstanbul'ludur. Zamanında âlimlerin ve ediblerin övüncü idi. Mekârimü'l-Ahlâk nâmında faydalı bir kitap yazmıştır. Hoca Mehmed Assâr'ın Mihr ü Müşteri'sini mesnevi tarzında tercümeyle başlayıp bin beyit kadar yazmış ise de, tamamlayamamıştır. Buna oğlu Hâletî sonradan dört beş yüz beyit ilâve eylemiştir.

Azmi, Eğri fâtihi Sultan III. Mehmed Han şehzâde iken hocahğında bulunduğu hâlde 990/1582'de vefat etti. Vefâtına

Azmi dâr-ı alâya azm etti

«tarih»i söylenmiştir. «Nazm» sözü dahi bu tarihi işaret eder. Gazelleri oldukça hoşta gider. Şu beyit kendisindedir :

O Rûmî dilberün ey dil dilinde var sanma lüknet

Murâdınca dili dönmez dehâmı tengdür gayet

(Ey gönül, o Anadolulu beyaz dilberin dilinde pelteklik var sanma; ağzı gayet dar olduğundan istediği gibi dili dönmez) MN.

2) Bursa'nın birkaç mahallesini yakmış idi (MN).

nın yirmi altıncı günü (30 Mart 1631, Pazar) vefat etmiştir. Vefâtına söylenen tarihlerden biri şudur :

Kisbi târihin dedi ol fâzıl-ı nazm-âverün
Adne kıldı azmi geçdi Azmi-zâde Hâletî (3)

Sofiler Çarşısı yakınında evi karşısında tâmir ettirmiş olduğu mektebin avlusuna defnedilmiş ve mezar taşına :

Rûh-i pâkine dem-be-dem rahmet (4)

tarihi naksettirilmiştir. Merhum bu tarihi görse pek de beğenmezdi zannolunur. Kendisi lâtif tarihler söylemiştir. Fehmi Çelebi'nin vefâtında :

Bin süz u derd ile dedi târih Hâletî

Gitti adem diyârına Fehmi gibi vücûd (5) (1005/1596-97)

demıştır. Abdülvehhâb Efendi nâmında bir zât için dahi :

Dedi târih-i fevtini ahbâb

Kuluna rahmet eylesün Vehhâb (6) (1000/1591-92)

tarihini söylemiş idi.

Azmi-zâde, en mâhir fâzıllarımızın, en fâzılşâirlerimizin birincisi değil ise ikincisidir.

Divan'ı şu anda okudukça övüncümüzü olmaktadır. Her vâdide güzel şiir söyleme iktidarına sahiptir. Hususiyile kıt'a söylemekte bir tane sayılabilir.

O, Osmanlı maarifçilerinin ebediyen iftihar kaynağı olacak nâdir kimselerdendir.

Bir şair, mensup olduğu milletin içinde sekiz on beyit ile nâmını bâki kılar. Dâima saygı ile yâd olunur. Azmi-zâde, öyle bin şaire denk tutulamaz. Kendisi bunca güzide şiirlerin sahibi olmakla bera-

3) O şair fâzılın «tarih»ini dedi : Cennete yöneldi Azmi-zâde Hâletî geçti.

4) Temiz ruhuna daima rahmet.

5) Hâletî, bin dert ve yamış ile «tarih» dedi : Fehmi gibi bir vücûd yokluk diyârına gitti.

6) Dostlar, vefat tarihini dedi : Vehhâb (çok bağışlayan Allah) kuluna rahmet eylesin.

فكري الجزار ، مداخل المؤلفين و الأعلام العرب حتى عام ١٢١٥ هـ = ١٨٠٠ ،
الجزء الثاني ، ١٩٩٢ ، الرياد . ص . ١٥٥٩ . DIA KTP.16760..

- Az mizade Mustafa bin Eshhad

عزمي زاده

مصطفى (١) بن محمد

٩٧٧ _____ * ١٠٤٠ هـ.

١٥٧٠ _____ ١٦٣٠ م

(١) في فهرس مكتبة الأزهر : «مصطفى بن بير على بن محمد...». وفي كشف الظنون: «مصطفى بن بير محمد...».

* في كشف الظنون ع ٩٩ : «المتوفى سنة سبع وثلاثين وألف».

١- خلاصة الأثر ٤ : ٣٩٠.

٢- كشف الظنون ١ ع ٩٩ : ٢ ع ١١٩٩ ، ١٧٥٣ ، ١٨٢٥.

٣- هدية العارفين ٢ ع ٤٤٠.

٤- فهرس مكتبة الأزهر (أصول الفقه) ٢ : ٣٤.

٥- الأعلام ط ٣ في : ١٤٣ ، ط ٤ في ٧ : ٢٤٠.

٦- معجم المؤلفين ١٢ : ٢٧٩.

04 ŞUBAT 1995

MAAHE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Edited by
Şinasi Tekin & Gönül Alpay Tekin

TURKISH SOURCES XLIX

THE DĪVĀN OF ‘AZMĪ-ZĀDE HĀLETĪ

Introduction and Critical Edition of his Dīvān

Edited by
Bayram Ali KAYA

Published at
The Department of Near Eastern Languages and Literatures
Harvard University
2003

Yayınlayanlar
Şinasi Tekin • Gönül Alpay Tekin

TÜRKÇE KAYNAKLAR XLIX

‘AZMĪ-ZĀDE HĀLETĪ DĪVĀNĪ

Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dīvânının Tenkidli Metni

Hazırlayan
Bayram Ali KAYA

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	92321
Tas. No:	TSİİ.2 AZM.A

Yayımlandığı yer
Harvard Üniversitesi
Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü
2003

مغني الطلاب = إيساغوجي

مغني اللبيب
عن كتب الأعراب

لجمال الدين أبي محمد عبد الله بن يوسف بن هشام المصري المتوفى سنة ٧٦١هـ (سبق).
من أشهر كتب النحو جعله على ثمانية أبواب (كشف الظنون: ١٧٥٢) خ برلين ٦٧٢٥ وباريس
٤١٥٥ ونور عثمانية ٤٦٣٠ والأزهرية (٥٣) ٢٩١ وسبعين نسخة في نفس المكتبة ونسخ أخرى في
سائر مكتبات العالم طبع حجر سنة ١٢٧٦هـ وطهران سنة ١٢٧٤هـ مطبعة مصطفى محمد سنة
١٣٠٢هـ وسنة ١٣٠٥هـ وسنة ١٣٠٧هـ وسنة ١٣٢٨هـ والجمالية سنة ١٣٢٩هـ وسنة ١٣٧٩
بتحقيق محمد محيي الدين.

- محمد بن عبد الرحمن بن الصائغ المتوفى سنة ٧٧٦هـ (سبق في الألفية وغيرها).
١ - تنزيه السلف عن تمويه الخلف في الرد على مغني اللبيب.
(هدية العارفين ٢: ١٦٨).
٢ - حاشية على مغني اللبيب (الفوائد البهية: ١٧٥).
- محمد بن عبد الرحمن بن الصائغ المتوفى سنة ٧٩٣هـ بمكتبة شسترتي برقم ٥١٧٢ (بخط المؤلف).
- محمد بن أبي بكر بن عبد العزيز ابن جماعة المتوفى سنة ٨١٩هـ (سبق).
- حاشية على مغني اللبيب (الأعلام ٦: ٥٧).
- أبو البقا نور الدين محمد بن خليل بن هلال الحلبي الحنفي المعروف بابن هلال وابن الصلاح المتوفى سنة ٨٢٤هـ وقيل سنة ٨٤٢هـ (سبق في شذور الذهب).
- شرح مغني اللبيب (هدية العارفين ٢: ١٨٤).
- شمس الدين محمد بن محمد بن محمد بن خضر العيزري الشافعي المتوفى سنة ٨٠٨هـ (سبق).
- مدني الأريب من حاصل مغني اللبيب

- Ibn Hazam er-Nahvi, 1760
- Ibn al-Qasbi, 1760
- Azmi fide Mustafa Halebi 1760
- Ibn Cemal Muh. b. Eb. Beh. 1760
- Ibn al-Dememini 1760
- Rifaa et-Tahavi 1760
- Ibn al-Hanbeli Radhyudun 1761
- Sumanni 1761
- Abbad ibn Kasim 1761
- Suquti 1762
- Ibn Taha Semse din 1762
- Ali et-Kari 1762
- Nime-tallah et-Cejani 1763
- Nazmiqade Mur. E f. 1763
- Saugut Muh. b. Ha > 1764
- Salahi E fur ti 1764
- Dardar 1764
- Emirik Kebir Sunbavi 1764
- Ebyari 1764
- Abdulfafiq et-Akwi 1766
- Ibn Hiran er-Nahvi 1766
- Sauguti 1766

معجم المخطوطات الموجودة في مكتبات إستانبول وأناتولي

- 8 - حلّ الإشتباه عن عقد الأشباه = شرح الأشباه والنظائر -
في الفقه الحنفي
رمضان أوغلي رقم 814 ورقة 93 ، 1117 هـ
- 9 - رباعيات حالتي - في الأدب (ت)
أسعد أفندي رقم 11/3479 ؛ حالت أفندي رقم 19/806 ؛
عارف حكمت بيك رقم 3687 ورقة 94 ؛ أحمد باشا رقم
13/360 ورقة 114-142 ؛ حزينه رقم 1090 ورقة 41
، 1026 هـ متحف مولانا رقم 3/2437 ورقة 159-
168 ؛
- 10 - رسالة في قوله تعالى " فلا يظهر علي غيبه أحدا "
لاله لي رقم 252 ؛
- 11 - ساقى نامه - في الأدب (منظوم) (ت)
عاطف أفندي رقم 2067 ؛ حزينه رقم 894 ؛ نورعثمانيه رقم
3942 ؛
- 12 - شرح معني اللييب لابن الصانع - في النحو
فيض الله أفندي رقم 1998 ورقة 148 ؛
- 13 - كلييات حالتي - في الأدب (ت)
وئي الدين أفندي رقم 2703 صفحة 628 ؛
- 14 - مرآت الأمور في ترجمة نصاب أفلاطون (ت)
أياصوفيا رقم 2901 ؛
- 15 - منشآت عزمي زاده حالتي - في الأدب (ت)
روان كوشكي رقم 2/1057 ورقة 38-72 ؛ رقم
4/1055 ورقة 56-75 ، 1082 هـ جامعة إستانبول رقم
1916 ؛ لالا إسماعيل رقم 599 ؛ أسعد أفندي رقم
4/3330 ؛ نورعثمانيه رقم 4976 ؛ مراديه رقم 1/5271
ورقة 29+53 ؛ سليم آغا رقم 5/985 ورقة 155-218 ؛
نورعثمانيه رقم 16/4976 ؛
- 16 - نتائج الأفكار على شرح المنار - في الأصول
قيصري راشد أفندي 1428 ورقة 124 ، 1069 هـ رقم
632 ، 1434 ؛ أحمد ثالث رقم 1273 ورقة 190 ؛ رقم
1274 ورقة 179 ؛ أسعد أفندي رقم 456 ؛ بايزيد رقم
1791 ورقة 214 ؛ مراد ملأ رقم 660 ورقة 174 ؛
أياصوفيا رقم 969 ؛ حمديه رقم 418-419 ؛ حفيد أفندي
رقم 45 ؛ طبع في إستانبول 1315 ، 1317 ؛
- 17 - وصيت نامه عزمي زاده حالتي (ت)
آماسيه رقم 17/1761 ورقة 88-89 ؛

Azmiade Must. Halebi

5293 - مصطفى بن بير محمد الرومي الإستانبولي العثماني

الفقيه الحنفي المدرّس القاضي ، الأصولي ، القاضي العسكر ،
الشاعر المعروف بعزمي زاده المتخلص بحالتي المتوفى بإستانبول
سنة 1630/1040

(أنظر : كشف الظنون 99 ، 100 ؛ هديّة العارفين 440/2 ؛
الذركلي 143/8 ؛ معجم المؤلفين 297/12 ؛ عثمانلي
مؤلفري 311/2)

من تصانيفه :

1 - أنوار القلوب = ترجمة مصابيح الإيمان (ت)

نورعثمانيه رقم 2329 ، 2330 ؛ حمديه رقم 628 ؛

2 - أنيس العارفين = ترجمة أخلاق محسني (ت)

قيصري راشد أفندي رقم 118 ورقة 211 ؛ حمديه رقم 629

؛ لالا إسماعيل رقم 243 ؛ أسعد أفندي رقم 1328 ؛ لاله لي

رقم 1601 ؛ جامعة إستانبول رقم 283 ، 2745 ، 2757 ؛

نورعثمانيه رقم 2246 ، 2280 ، 2281 ، 2302 ؛

روان كوشكي رقم 444 مكرر ورقة 162 ، 996 هـ حكيه

أرغلي رقم 550 ؛

3 - بند نامه - في الموعظة (منظوم) (ت)

محمد مراد رقم 19 ؛

4 - تذكرة الأولياء ومرافد الأصفياء في أطراف بغداد (ت)

فاتح رقم 2/4263 ؛

5 - جامع النقول ولامع العقول - في شرح الملتقى

قيصري راشد أفندي رقم 1/236 ورقة 425 ؛ رقم 2/236

ورقة 518 ، 1125 هـ داماد زاده رقم 765-766 ؛

عاطف أفندي رقم 934 ؛ حمديه رقم 461 ؛ محمّد ثاني رقم

398 ورقة 467 ، 1072 هـ

6 - حاشية على درر الحكام في شرح غرر الأحكام

= تصحيح الدرر وتوضيح الغرر - في الفقه

قيصري راشد أفندي رقم 273 ورقة 180 ؛ روان كوشكي رقم

575 ورقة 279 ؛ بايزيد رقم 1932 ورقة 399 ، 1045 ؛

هـ رقم 1933 ورقة 287 ؛ أياصوفيا رقم 1109 ؛ يكي

جامع رقم 398 ، 399 ؛ وفي مكاتب إستانبول نسخ أخرى ؛

7 - حاشية على أوّل سورة هود من تفسير البيضاوي

كوبيلي مجموعة رقم 2/1582 ورقة 43-67 كتبت في

القرن 11 هـ

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Cevat YERDELEN

AZMİ-ZÂDE HÂLETİ'NİN
RUBAİLERİ

Kıyâ Eyyanet Vakfı Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
No:	144411
No	T811.216 YER.A

DOKTORA TEZİ

Tez Yöneticisi
Prof. Dr. Haluk İPEKTEN

Erzurum - 1992

Prof. Dr. Ahmet TOPALOĞLU
Bağışçısıdır.

AZMİZÂDE HÂLETİ (1570-1631)

Devrin alim ve şairlerinden Pir Muhammed Azmi Efendi' nin oğludur. 1570 yılının Aralık'ının Berat Gecesi' ne rastlayan pazartesi günü dünyaya gelmiştir. Babası bilim ve sanata önem veren saygın bir kişidir. "Meratibü'l - Ahlak" isimli önemli bir eseri yanında, II. Selim' in emriyle "Muhammed Asar Tebrizi" nin "Mihr u Müşteri" adlı mesnevisinden yaptığı (Bin beyit kadar) tercümesi bilinen eserlerindedir. Hâleti sonradan bu tercümeye dört yüz-beş yüz beyit eklemiştir.

Hâleti önemli bir ailedendir. Yukarıda değindiğimiz üzere babası müderris, şair ve şehzade hocasıdır. Amcası Mehmed Nami Paşa "Nişancı", dedesi Pir Ahmed Çelebi "Defterdar" dır. Ailenin saraya yakın olması, ilim ve sanatla ilgilenilmesi, o dönem Osmanlı yönetiminde, yeni yetişenlerin hayatlarını kolaylaştırabilecek önemli bir imkândı.

12 yaşında babasını kaybeden Hâleti genç yaşta öğrenimine başlamış, devrin önemli alimi "Hoca Sadeddin Efendi" (Ölm. 1599) 'den ders alıp mülazım olma imkanı bulmuş, 21 yaşında "müderris" olmuştur.

Hâleti ilk görevine "Hace Hatun Medresesi" nde kırk akçelik bir maaşla başlamış, 1589 (H.998) 'da "Memikzâde" yerine "Muhammed Ağa" haricine, 1594 (H.1003) 'te "Muzaffer Efendi" yerine "Eyüp Payesi" ne, 1596 (H.1005) 'da "Mesut Çelebi" den kalan "Sahn-ı Semaniye" ye, 1599 (H.1008) 'da "Ubudi" yerine "Sultan Selim-i Kadim" e, sonra da "Süleymaniye" ye müderris olarak atanmıştır.

Hâleti ilk kadılığına 1602 (H.1011) 'de Şam 'da başlamıştır. O aralık Şam 'da bulunan, meşhur şair Ruhi-yi Bağdadi, Hâleti' nin memuriyeti dolayısıyla, bir tarih kitabı kaleme almıştır ki, şair burada kadının "Sahip -kelamlık" ından, manzumelerinin gönüllerde yer tuttuğundan, aynı zamanda adaletinin, faziletinin mahşere kadar onu yad ettireceğinden ve sohbetinin canlar bağışladığından bahseder.¹

Hâleti Şam kadılığından 1604 (H.1013) 'te Kahire 'ye, 1606 (H.1015) 'da Bursa kadılığına getirilmiş. Talihsizlik sonucu görevini bırakmak zorunda kalan şaire bir yıl sonra 1609 (H.1018) 'da aralık olarak "Ahyolu" kazası verilir. 1611 (H.1020) 'de Edirne kadılığına getirilir, tanınmadığı bir kadiya hakaret ettiği için yeniden Şam kadılığına getirilir. Şair bu arada çok sevdiği oğlunu kaybeder. Oğlunun ölümünden duyduğu **istırabı şair şiirlerinde hissettirir.** Hâleti Şam kadılığından ayrıldıktan bir yıl sonra 1614 (H.1023) 'te İstanbul kadılığına atanır, ancak iki ay geçmeden görevinden azledilir, 1615 (H.1024) 'te Gümülcine kazası aralık olarak verilir, 1617 (H.1027) 'de Mısır, 1618 (H.1028) 'de İstanbul kadılığına getirilir. Çok geçmeden bu görevinden ayrılmak zorunda kalır. 1620 (H.1030) 'de Uzunca kadılığına getirilir. Bu görevde de

¹ İslam Ansiklopedisi c.V s.125

Cevat Yurdelen, Azmi-zade Hâleti Divanı: Edisyon-
Kritik, Erzurum 1994.

ISAM 144506

محمد کاظم محمودی، قم، ۱۴۰۳ق؛ قتال نیشابوری، محمد، روضة الواعظین، به کوشش محمد مهدی خراسان، نجف، ۱۳۸۶ق؛ کلینی، محمد، الکافی، به کوشش علی اکبر غفاری، تهران، ۱۳۹۱ق؛ متقی هندی، علی، کنز العمال، به کوشش بکری حیاتی و صفوت سقا، بیروت، ۱۴۰۹ق/۱۹۸۹م؛ مقدسی، محمد، احسن التقاسیم، به کوشش دخویه، لیدن، ۱۹۰۶م؛ تقوی، حامد، خلاصة عقیقات الانوار، تهران، ۱۴۰۵ق. فرامرز حاج منوچهری

حال، نک: مقامات و احوال.

حائلی، مصطفی عزمی زاده افندی (۱۹۷۷-۱۰۴۰ق/۱۵۷۰-۱۶۳۱م)، از شاعران و دانشمندان عثمانی. وی در استانبول به دنیا آمد. پدرش پیرمحمد عزمی افندی خود یکی از شاعران عثمانی و معلم سلطان مراد شوم بود (گیب، III/221؛ EI², III/91؛ IA, V(1)/125).

حالتی از دوران کودکی علاقه فراوانی به کسب دانش داشت و نزد علمای بزرگی چون خواجه سعدالدین تحصیل علم کرد (EI²). نیز IA، همانجاها؛ دائرةالمعارف ...، ۲۷۳/۷، و تحت تأثیر همین استاد نخستین گامهای ترقی را بسیار سریع برداشت. او سپس مدرس مدرسه حاجه/ خواجه خاتون شد (محبی، ۳۹۱-۳۹۰/۴؛ نعیم، ۷۳/۳؛ گیب، همانجا) و در ۱۰۱۱ق/۱۶۰۲م، به منصب قضای دمشق رسید و سالهای زیادی از عمر خود را در شهرهای بیت المقدس، قاهره، بروسه، ادرنه و استانبول به همین شغل اشتغال داشت (EI²). نیز IA همانجاها؛ محبی، ۳۹۷/۴؛ نیز نک: گیب، III/222). حالتی یک بار در ۱۰۳۲ق/۱۶۲۳م قاضی عسگر آناتولی و بار دیگر در ۱۰۳۷ق/۱۶۲۷م قاضی عسگر روم ایللی شد (همو، نیز EI²، نعیم، دائرةالمعارف، همانجاها؛ شیخی، ۷۴/۱).

حالتی علاوه بر قضاوت در سرودن شعر نیز توانا بود. وی به گفته معاصرانش یکی از دانشمندترین شخصیت‌های زمان خود به‌شمار می‌آمد و کتابخانه‌ای مشتمل بر حدود ۴ هزار جلد کتاب داشت که بر تمامی آنها حاشیه نوشته بود (گیب، EI²، دائرةالمعارف، همانجاها؛ هامر پورگشتال، ۱۹۴۶/۳).

اگرچه حالتی را نمی‌توان شاعری بزرگ شمرد، اما اشعارش از لحاظ شکل و محتوا از استحکام لازم برخوردار است؛ شهرت و مقامش در ادبیات ترکی مربوط به رباعیات او است و به همین دلیل وی را با عمرخیام مقایسه کرده‌اند. وی علاوه بر اشعار ترکی و ترکی شرقی اشعاری به زبان فارسی و عربی هم سروده است (گیب، III/223-224؛ محبی، ۳۹۰/۴؛ EI², III/91-92).

آثار: از حالتی آثاری در نظم و نثر بر جای مانده که از آن جمله است:

الف - منظوم:

۱- دیوان، شامل قصیده، غزل و رباعی. برخی نسخه‌های دیوان وی فاقد رباعیات است. رباعیات حالتی (ح ۶۰۰ تا ۷۰۰

جعفر خلدی، ابو عمرو ابن نجید: ابو محمد جعفر بن نصیر و ابو عمرو زجاجی در منابع یاد شده است (فارسی، ۶: ابن عساکر، ۲۲۹). وجود نام بسیاری از اهل زهد و عرفان و صوفیه در تاریخ نیشابور حاکم (ص ۲۱۱، ۲۲۷) از سوی مبین کثرت حضور زاهدان و صوفیان مختلف در این سرزمین، و از سوی دیگر بیانگر توجه و التفات حاکم به آنها، به عنوان بخشی مهم از طیف عظیم عالمان آن دیار است. ذهبی در میان دانش آموزان از حاکم، نام ابوالقاسم قشیری را نیز آورده است (تاریخ ...، ۱۲۳). این در حالی است که در اثر پرشهرت الرسالة، هیچ یاد و نامی از حاکم به چشم نمی‌خورد. این نکته، قابل درک هم هست، چرا که نوع نگرش حاکم به تصوف همان‌گونه که در المستدرک هم قابل مشاهده است (برای نمونه، نک: ۲۸/۱)، نگاهی از سنخ اصحاب حدیث است و نمی‌توان انتظار داشت کسی چون قشیری در الرسالة از او یاد کرده باشد. شاید برخی اختلاف نظرهای او با برخی اهل تصوف مانند ابو عثمان مغربی نیز بر همین مبانی بوده باشد (ابن عساکر، همانجا). اما نباید از یاد برد که پس از درگذشت حاکم، هنگام خاک‌سپاری، قاضی ابوبکر حیری از مشاهیر زهاد بر او نماز گزارد (ذهبی، سیر، ۱۷۷/۱۷).

مأخذ: آقابزرگ، الذریعة؛ ابن بابویه، محمد، الامالی، قم، ۱۴۱۷ق؛ ابن جزیری، محمد، غایة النهایة، به کوشش برگشتر، قاهره، ۱۳۵۲ق؛ ابن جوزی، عبدالرحمان، المنتظم، حیدرآباد دکن، ۱۳۵۸ق؛ ابن حمزه، عبدالله، الثاقب فی المناقب، به کوشش نبیل رضا علوان، قم، ۱۴۱۲ق؛ ابن خلکان، وفیات؛ ابن شهر آشوب، محمد، معالم العلماء، به کوشش عباس اقبال آشتیانی، نجف، ۱۳۸۰ق/۱۹۶۷م؛ همو، مناقب آل ابی طالب (ع)، نجف، ۱۳۷۶ق/۱۹۵۶م؛ ابن عساکر، علی، تبیین کذب المفتری، بیروت، ۱۴۰۴ق/۱۹۸۴م؛ ابن قیسرانی، محمد، شروط الائمة السنة، به کوشش طاهر سعده، بیروت، ۱۴۰۸ق/۱۹۸۸م؛ ابن ندیم، الفهرست؛ یهقی، علی، تاریخ بیهقی، به کوشش احمد بهمنیار، تهران، ۱۳۱۷ش؛ ثعلبی، احمد، تفسیر، به کوشش نظیر ساعدی، بیروت، ۱۴۲۲ق/۲۰۰۲م؛ جوینی، ابراهیم، فرائد السمطین، به کوشش محمدباقر محمودی، بیروت، ۱۳۹۸ق/۱۹۷۸م؛ حاج منوچهری، فرامرز، «تاریخ نیشابور»، فرهنگ آثار ایرانی - اسلامی، به کوشش احمد سمعی گیلانی، تهران، ۱۳۸۷ش؛ ج ۲، حازمی، محمد، «شروط الائمة الخمسة»، همراه شروط الائمة السنة (نک: هه، ابن قیسرانی)، حاکم نیشابوری، محمد، تاریخ نیشابور، ترجمه و تلخیص خلیفة نیشابوری، به کوشش محمدرضا شفیعی کدکنی، تهران، ۱۳۷۵ش؛ همو، سؤالات الحاکم النیشابوری للدارقطنی، به کوشش موفق بن عبدالله بن عبدالقادر ریاض، ۱۴۰۴ق/۱۹۸۴م؛ همو، المدخل الی الصحیح، به کوشش ربیع مدخلی، بیروت، ۱۴۰۴ق؛ همو، المستدرک علی الصحیحین، به کوشش یوسف عبدالرحمان مرعشلی، بیروت، ۱۴۰۶ق؛ همو، معرفة علوم الحدیث، به کوشش معظم حسین مدینه، ۱۳۹۷ق/۱۹۷۷م؛ ذهبی، محمد، تاریخ الاسلام (حوادث سالهای ۱۴۱-۱۶۰ق)، به کوشش عمر عبدالسلام تدمری، بیروت، دارالکتب العربی؛ همو، تذکرة الحفاظ، حیدرآباد دکن، ۱۳۸۸ق/۱۹۶۸م؛ همو، سیر اعلام النبلاء، به کوشش شعیب ارتوؤ و دیگران، بیروت، ۱۴۰۶ق/۱۹۸۶م؛ همو، میزان الاعتدال، به کوشش علی محمد بجای، قاهره، ۱۳۸۲ق/۱۹۶۲م؛ سبکی، عبدالوهاب، طبقات الشافعیة الکبری، به کوشش محمود محمد طنحی و عبدالفتاح محمد حلو، قاهره، ۱۳۸۳ق/۱۹۶۴م؛ سمعانی، عبدالکریم، الانساب، به کوشش عبدالله عمر بارودی، بیروت، ۱۴۰۸ق/۱۹۸۸م؛ شفیعی کدکنی، محمدرضا، مقدمه بر تاریخ نیشابور (نک: هه، حاکم نیشابوری)، صفدی، خلیل، السوفی بالوفیات، به کوشش ددرینگ، ویسبادن، ۱۳۸۱ق؛ فارسی، عبدالغافر، سیاق تاریخ نیشابور، انتخاب صریفی، به کوشش

(012446) 25 İlim 2016

Azmetade M. H.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

عزمي زاده، مصطفى بن بير محمد

(977هـ/1570م - 1040هـ/1631م)

ويبدو أن عزمي زاده مصطفى لازمه فترة طويلة، واستمر يختلف إلى مجلسه رغم امتهانه التدريس؛ ولكن المصادر لا تسعفنا في ذلك، كما لا تسعفنا في معرفة المزيد عن شيوخ أو تلاميذ المترجم له.

وانتقل عزمي زاده بعد ذلك إلى العمل في التدريس بمدارس استانبول؛ فدرّس لأول مرة في مدرسة حاجة خاتون براتب قدره أربعون عثمانياً، ثم تولى مدرسة محمد آغا برتبة الخارج في ربيع الآخر سنة 998هـ/1590م، ثم ولي مدرسة أيوب في جمادى الآخرة سنة 1003هـ/1595م ثم ولي إحدى المدارس الثماني في محرم سنة 1005هـ/سبتمبر 1596م ثم مدرسة السلطان سليم القديم (السلطان سليم الأول) في ربيع الأول سنة 1008هـ/1599م، ثم المدرسة السليمانية في ذي الحجة من هذه السنة وانتقل بعد ذلك إلى المدرسة الخفافية في شعبان 1010هـ/1602م وكانت آخر عهده بالتدريس.

ثم انتقل للعمل في القضاء، فولّي في رجب سنة 1011هـ/1602م قضاء الشام ثم قضاء مصر في سنة 1013هـ/1604م من أواسط ربيع الثاني إلى أواخر شعبان، ووقعت خلال توليه القضاء الفتنة التي قتل فيها محافظها إبراهيم باشا، واعتبر القاضي مقصراً في تلافي الفتنة فعزل؛ ثم ولي قضاء بروسة في شعبان سنة 1015هـ/1606م، وتسلّط عليها في أيامه ابن قلندر (قلندر أوغلو)

هو مصطفى بن بير محمد الحالتي الاستانبولي الرومي، قاضي القضاة، قاضي العسكر، من فقهاء الحنفية ومشاهير متأخري العلماء في أرض الروم، شاعر نظم بالعربية والتركية وله رباعيات تركية. كان أبوه بير محمد عالماً شاعراً ومعلماً للسلطان العثماني مراد الثالث، وكان يعرف بعزمي أفندي، ولذا شهر ابنه مصطفى بعزمي زاده (أي ابن عزمي). ونسبة «حالتي» هي اسم مستعار له، استعمله في أشعاره كلقب، على نهج الشعراء الترك والفرس.

ذكر أنه ولد باسطنبول ليلة النصف من شعبان سنة 977هـ/1570م، حيث كان يُحتفل ويتفاءل بولادات هذه الليلة وأحداثها خلال العهد العثماني. ويبدو أنه تلقى تعليماً أولياً مناسباً في أسرته ثم في مكاتب استانبول، ولكنه انتقل نقلة نوعية في دراسته، كانت مرتبطة بطموحه واستعداده الذهني ومقدرته على التعلّم عندما لزم شيخ الإسلام سعد الدين محمد بن حسن جان المعروف بخواجة سعد الدين أفندي (ت 1008هـ/1599م)؛ الذي جمع بين كونه معلماً للسلطان العثماني مراد الثالث وابنه السلطان محمد الثالث، وبين مشيخة الإسلام (شيخ الإسلام ومفتي الأنام) في الدولة العثمانية خلال الفترة (1006 - 1008هـ/1598 - 1599م)، ولقب بجامع الرياستين. وهو إلى ذلك عالم بالدين الإسلامي وشاعر ومؤرخ وسياسي وخطاط، ترك آثاراً في التاريخ والشعر والنثر.

Azmi-zâde Mustafa Hâleti

Azmi-zâde
HÂLETİ

SÂKİ-NÂME

Edisyon-Kritik

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	144505
Tas. No:	T811.2 A7M.5

Yrd. Doç. Dr. Cevat YERDELEN

Erzurum-1998

Azmigade Mustafa Haleti

02 ARA 2006

HALETİ-İ GÜLŞENİ DİVANI (Transkripsiyonlu Metin)

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Den. No:	144508
Tas. No:	TR.217 HALİ H

Yrd.Doç.Dr.Cevat YERDELEN

ERZURUM-1995

Journal of Turkish Studies,

vol: 24/II (2000)

Harvard University.

s. 59-106.

[In Memoriam Ağâh Sırrı Levend
Hatıra Sayısı II.]

IRCI CA

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN
05 MART 2002

AZMÎ-ZÂDE HÂLETİNİN SÂKÎ-NÂMESİ

Bayram Ali KAYA*

Sâkî-nâmeler, sâkiye hitap yoluyla ve daha ziyâde bu seslenme vesîle edilerek sâkînin, içki meclisinin ve onun ayrılmaz parçaları olan şarap, kadeh, testi, sūrâhi, çeşitli meze ve yemekler ile çalgı âletleri, çalgıcı ve şarkıcının vasıflarının anlatıldığı, hatta içki meclisinin âdâp ve erkânından bahsedildiği eserlerdir. Yine bu eserlerde meclisin müdâvimi olan rintlerin ve onlara rahat yüzü göstermeyen zâhidin özellikleri anlatılır, ayrıca içki ile olan ilişkileri çerçevesinde sabah, gece gibi vakitler ile, kış ve bahar gibi mevsimlerden söz edilir. Kısacası sâkî-nâmeler, "içkiyle uzaktan yakından ilgili birçok duygu, düşünce ve kavramı bazen tasavvufî, bazen dünyevî olarak bir bütün hâlinde ele alıp işleyen şiirler"dir.¹

Tasavvufî nitelikte olan sâkî-nâmelerde "Sâkî: mürşid, mey (şarap): İlahî aşk, âşık: Allah'ın güzelliğine vurgun, mâşuk: Tanrı, kadeh ve sūrâhi: âşığın kalbidir."²

Sâkî-nâmeler genellikle mesnevî nazım şekliyle yazılmış olmakla birlikte, terkîb-i bend, tercî-i bend ve kasîde nazım şekliyle yazılmış olanları da vardır (Bilhassa mesnevî tarzında yazılmış olanlarda sebeb-i te'lif, feleğin acımasızlığı, dünyanın geçiciliği ve duâ mâhiyetinde hâtime bölümleri de bulunmaktadır).

Yine "Sâkî-nâmeler, ya bağımsız kitaplar olarak yazarlar tarafından vücuda getirilmiş manzum risâlelerdir yahut bir sanatçının, çoğunlukla belli bir konuda hazırladığı mesnevî türündeki bir eserinde sırası gelince uygun bir yerde göze çarpan parçalar niteliğindedir."³

Bu kısa hatırlatmayla birlikte gerek sâkî-nâmelerin tarihî gelişimine, gerekse Türk edebiyatındaki durumuna âit ayrıntılı bilgiler, daha önce yayımlanmış çalışmalarda verildiğinden⁴ -tekrara gerek görmeyerek- bu eserlerde, Türk edebiyatında sâkî-nâme yazar şairler ve eserleriyle ilgili verilen bazı bilgileri hem daha kullanışlı bir hâlde sunmak, hem de bazı bilgi yanlışlarını tashih etmekle yetiniyoruz⁵ :

* Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

1 Tunca Kortantamer, "Sâkî-nâmelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimine Genel Bir Bakış," *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* (Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı) İzmir 1983, s. 81.

2 Ağah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Giriş, Ankara 1984, c. I, s. 160-161.

3 Abdülkadir Karahan, "Sâkî-nâmeler," *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İstanbul 1980, s. 118.

4 Mesela bkz. A. Karahan, a.g.e., s. 117-123; T. Kortantamer, a.g.m., s. 81-90; Rıdvan Canım, *Türk Edebiyatında Sâkî-nâmeler ve İşretname* (Akçağ Yayınları), Ankara 1998.

5 Sâkî-nâmelerle ilgili en son ve kapsamlı çalışma, R. Canım'ın bizim de yararlandığımız ve referans gösterdiğimiz mezkûr eseridir. Sâkî-nâmeler konusunda önemli bir boşluğu doldurduğuna inandığımız bu çalışmanın

Azmî-zâde Hâletî Dîvânı'nda Atasözleri ve Deyimler

Bayram Ali KAYA

XVII. yüzyıl, divan edebiyatının zengin devirlerinden biri olmuştur. Bu yüzyılda kasidede Nef'î, gazelde Nâbî, Nâilî, Neşâtî, Şeyhülislâm Yahyâ ve Şeyhülislâm Bahâî olmak üzere pekçok değerli ve üstad şair yetişmiştir. Rubai tarzının en verimli şairi sayılan ve devrinde "Hayyâm-ı Rûm" diye anılan Hâletî de bu devrin başında şöhret bulmuş şairlerindedir.

Şairin dil ve uslûbu mersiye ve kasidelerinde ağdalı, müseddes ve gazelleri başta olmak üzere diğer şiirlerinde ise sade ve akıcıdır. Dilinin akıcılığı bizde, şairin birçok mısraını günümüzde söylüyor intibasını uyandırır. Divan'ında büyük bir kısmı günümüzde aynen kullanılan atasözü ve deyimlerin fazlalığı dikkati çekecek miktardadır ve "bir içim su", "yüz sürmek", "ağzı suyu akmak" vb. deyimlerle sağlanan rahat söyleyişler adeta Nedim'i hatırlatır.

Şairin sade ve gündelik söyleyişe uygun olarak söylediği aşağıdaki beyitleri halk şiirine de bir hayli yakın olup bir türküden alınmış gibidir:

Didüm kim eşk-i çeşm ü dâğ-ı dilden var mıdur hazzun
Didi nâz ile dilber eylerin ben sîm ü zerden hazz (G. 356/3)

Bilmezin n'eyleyeyin yâr bana yâr değil
Düşmen ise uyumaz baht ise bîdâr değil (G. 464/1)

Dimiş o yâr cihânda anunla haşr olmam
Revâ değil mi eğer ağlasam kıyâmete dek (G. 446/1)

Senünle haşr olalum gel disem cefâ eyler
Aceb o yâr kıyâmetde mi vefâ eyler (Mat. 77)

Daha ziyâde gazellerinde gördüğümüz bu sadeliğe rağmen Hâletî Münşeât'ında devrinde de moda olduğu üzere son derece sanatlı bir uslûp kullanmış, bilhassa seci merakı münşeatin uslûbunu oldukça ağır bir hâle sokmuştur. Bununla birlikte, dilin 17. yüzyılda artarak devam eden zenginleşme ve zarifleşme sürecinde, âlim bir şair olan Hâletî'nin de sahip olduğu zengin kelime kadrosu ve -atasözü ile deyimlerde de görüleceği üzere- onları kullanış şekliyle küçümsenemeyecek bir katkısının bulunduğu söylemek mümkündür.

ZORLAMAK/ZORLAMAQ

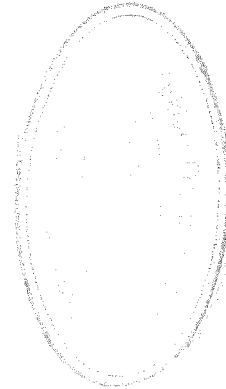
A — 1. Mecbur etmek. 2. Açılması, kırılması, sökülmesi gereken şeyler için güç kullanmak. 3. *mec* Zorla cinsel ilişkiye mecbur etmek.

T — 1. Bkz. A^{1,2}. 2. İsrar etmek.

KAYNAKLAR

1. Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügeti. "ELM" Neşriyatı, Baku, 1. cilt (1966), 2. cilt (1980), 3. cilt (1983), 4. cilt (1987).

2. Türkçe Sözlük. TÜRK DİL KURUMU Yayınları: 549, Ankara, 1. ve 2. ciltler (1988).

MADDE YAYINLANMIŞTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

08 HAZİRAN 1999

AZMÎ-ZÂDE HÂLETÎ DÎVÂNÎ'NDA ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

Yrd. Doç. Dr. Bayram Ali KAYA

XVII. yüzyıl, divân edebiyatının zengin devirlerinden biri olmuştur. Bu yüzyılda kasîdede Nef'î gazelde Nâbî, Nâilî, Neşâtî, Şeyhülislâm Bahâî olmak üzere pek çok değerli ve üstad şair yetişmiştir. Rübâî tarzının en verimli şairi sayılan ve devrinde "Hayyâm-ı Rûm" diye anılan Hâletî de bu devrin şöhret bulmuş şairlerindedir.

Şairin dil ve üslûbu mersiye ve kasîdelerinde ağıdâli, müseddes ve gazelleri başta olmak üzere diğer şiirlerinde ise sade akıcıdır. Dilinin akıcılığı bizde, şairin birçok mısrasını günümüzde söylüyor intibânı uyandırır. Dîvânında büyük bir kısmı günümüzde aynen kullanılan atasözü ve deyimlerin fazlalığı dikkati çekecek miktardadır ve "bir içim su", "yüz sürmek", "ağız suyu akmak" vb. deyimlerle sağlanan rahat söyleyişler âdetâ Nedim'i hatırlatır.

Şairin sade ve gündelik söyleyişe uygun olarak söylediği aşağıdaki beyitleri halk şirine de bir hayli yatkın olup bir türküden alınmış gibidir:

Didüm kim eşk-i çeşm ü dâğ-ı dilden var mıdur hazzun,
Didi nâz ile dilber eylerin ben sîm ü zerden haz (G. 356/3)

Bilmezsin n'eyleyeyin yâr bana yâr değil,
Düşmen ise uyumaz baht ise bîdâr değil (G. 464/1)

Dimiş o yâr cihânda anunla haşr olmam,
Revâ değil mi eğer ağlasam kıyâmete dek (G. 446/1)

Senünle haşr olalum gel disem cefâ eyler,
Aceb o yâr kıyâmetde mi vefâ eyler (Mat. 77)

Daha ziyâde gazellerinde gördüğümüz bu sadeliğe rağmen Hâletî Münşeât'ında devrinde de moda olduğu üzere son derece sanatlı bir üslûp kullanmış, bilhassa seci merakı münşeâtın üslûbunu oldukça ağır bir hâle sokmuştur. Bununla birlikte, dilin 17. Yüzyılda artarak devam eden zenginleşme ve zarifleşme sürecinde, âlim bir şair olan Hâletî'nin de sahip olduğu zengin kelime kadrosu ve -atasözü ile deyimlerde de

AZMÎ - ZÂDE HÂLETÎ EFENDİ

(1570 - 1631)

M. KEMAL ÖZERGİN

«Azmî — zâde Mustafa Hâletî Efendi» XVII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı ülkesinin Divân şiirinde, daha çok rubâileriyle ün kazanmış bir şâir bilgidir.

Hayatı :

Onun, asıl adı Mustafadır. «Hâletî», şiirlerinde kullandığı mahâlsidir. Çağında, babasına nisbetle «Azmî—zâde» diye de tanınmıştı. Babası Pîr Mehemed Azmî Efendi (müderres ve şehzâde hocası, ölm. 1582), amcası Mehemed Nâmi Paşa (nişancı) ve dedesi Pîr Ahmed Çelebi (defterdâr) dir. Onlar da, şiir ve ilim ile meşgul kültürlü kişiler idi.

Mustafa Hâletî 23 Ocak 1570 günü İstanbul'da doğdu. Öğrenimini İstanbul medreselerinde bitirdikten sonra, baba yolunu tutarak, İlimiye mesleğine girdi.

«Sultan hocası» olan' tanınmış ve nüfuzlu Hoca Sa'adeddin Efendi (Ölm. 1599) den mülâzimet (ru-ûsu müderresliğe tayin sırasına girme hakkı) aldı. İstanbul'da, kırk akçalıktan sonra derece sırasıyla, Hâcehatun, Mehemedâğa (Şubat 1590), Eyyüb (Şubat 1595), Sahn (Ağustos 1596), Sultânselim (Eylül 1599), Süleymaniye (Mayıs 1600), Hakaniye (Ocak 1602) medreselerinde müderreslik yaptı.

Bundan sonra, 32 yaşında iken, kadılık devresi başladı. Yine derece sırasıyla, Şâm (Aralık 1602) ve Mısır (Kahire) (Haziran 1604) kadılıklarında bulundu. Kahire'de beglerbegi kaymakamlığına geçtiğinde, ayaklanmayı durduramadığı için azledildi. (Kasım 1604). İki yıl kadar açıkta tayin bekledikten sonra, Bursa kadısı oldu (Aralık 1606) ise de, 1607 Şubat'ında Ka-

iender-oğlu kuşatma ve yağması üzerine, oradan da ayrıldı. İki yıldan sonra, geçimi için Ahyolu kazası arpalık olarak verildi. 1611 Haziranında Edirne kadılığına yükseldi. Ancak halkın şikâyeti üzerine yıl sonlarında oradan alınıp, yine Şâm'a geçirildi. Şüresini burada doldurup, ayrıldı (Haziran 1613). Tayin edildiği (Ağustos 1614) İstanbul kadılığında bir kaç ayda süresi bitti. Dört yıl yine açıkta kalacak ise de, 1615'de geçimi için Gümölcine kazası arpalık verildi. 1618 Ağustosunda ikinci defa Mısır kadılığına getirildi ve bir yıla yakın süreyi doldurdu (Temmuz 1619). Aynı yılın Eylülü sıralarında İstanbul'a döndü. Tayin sırası beklerken 1621 Şubatında geçimi için Uzunca-ova kazası verildi.

53 yaşında iken, artık İlimiye'nin bilginler katına, Anadolu kadiaskerliği'ne yükseltildi (Eylül 1623 — 1624). Süresi dolup, ayrıldığıında, geçimi için Rusçuk kazası arpalık verilmiştir. Aralık 1627 - Nisan 1629 arasında üst derece olan Rumeli kadiaskerliği'ne oturdu. Makamdan ayrıldığıında, önce Silistre arpalığı, sonra Ocak 1631'de ek olarak da Süleymaniye dârülhadisi verildi.

Üç ay sonra artık ömrü sona ermişti. 30 Mart 1631 günü, 61 yaşında iken, İstanbul'da öldü. Sofular'daki konağı karşısında tamir ettirdiği sıbyân mektebi'nin bahçesine gömüldü. Mezartaşına şâir Hüseyin Nâcî'nin, «Rûh-i pâkine dem-be-dem rahmet» (1040) diye biten tarih manzûmesi yazılmıştır.

Müderresliği sırasında amcası Mehemed Nâmî Paşa'nın bir kızıyla evlenmişti. Ondan, bir kızı

(Müderres Mustafa Efendi ile evlendi) ve Ahmed Çelebi adlı bir oğlu (genç yaşında iken Şâm'da (ölm. 1613) olduğunu biliyoruz.

Yine XVII. yüzyılın tanınmış bilgin ve edebiyatçılarından Nev'î-zâde Atâullah Atâyî Efendi (1583-1635), onun yetiştirmelerinden biri idi.

Şahsiyeti :

Osmanlı ülkesinde şiirin XVII. yüzyılı, bir çok yüksek şâirin yetiştiği gelişmiş, zengin ve parlak bir çağdır. Bu devrede, kasîdede Nef'î (Ölm. 1635) ve Sabrî (ölm. 1645), mesnevîde Atâyî (ölm. 1635) gazelde Yahyâ (ölm. 1644), Fehîm (ölm. 1648), Bahâyî (ölm. 1654), Nâ'ilî (ölm. 1666), Neşâtî (ölm. 1674) ve Nâbî (ölm. 1712) güzel eserler vermişlerdir. Şâir Hâletî, ince işlenmiş nefis rubâileriyle bunlar arasında yer tutmuştu.

Mustafa Hâletî, babasını oniki yaşında iken kaybetmişti. Hoca Sa'adeddin Efendi himâyesinde 17-18 yaşlarında İlimiye mesleğine girdi. Bu yolda 45 yıla yakın geçen resmî hayatında, üç defa azli (1604 Kahire, 1607 Bursa, 1611 Edirne) dışında, İlimiye derecelerinde kalma süreleri bakımından, düzgün bir yükselme gösteriyor. Arapça ve farsça bilen, mesleğinin bilimlerine hâkim bir kişi idi. İlimiye'deki derecesi, ölümünden önce Şeyhülislâmlığa gelmişti.

Hâletî şiirleriyle daha otuz yaşına varmadan ün yapmıştır. Edebiyat çevrelerinde beğenilen ve sevilen bir şâir idi. Hayatın darberlerinden son derece şikâyetini dile getirdiği kasîde ve gazelleri, çağındakilerden pek üstün değildir. Öteki şiirleri de iyice olmakla bir-

AZMİZADE HALETİ'DEN BİR MERSİYE

Dr. Cevat YERDELEN*

Mersiye, Eski Türk Edebiyatındaki bir nazım türüdür. Ünlü veya sevilen bir kişinin ölümünden duyulan üzüntüyü dile getirirken, üstün özelliklerini belirterek kişileri öven bir nazım türüdür.

Bir ölü ardından duyulan üzüntüyü anlatmak için şiir yazma geleneği edebiyatımızda çok eskiden beri vardır. İslamiyetten Önceki Türk Edebiyatı'nda yazılmış bu tür şiirere "sagu", İslamiyetin etkisi altındaki halk edebiyatındakilere "ağıt", Eski Türk Edebiyatı'ndakilere de "mersiye" denir.

Eski Türk Edebiyatı'nda "mesnevi, kaside, terci-bend ve kıt'a biçimleriyle de yazılan mersiyelerin çoğu "terkib-bend" biçiminde yazılmıştır. Hâleti de mersiyesi için bu biçimi seçmiştir. Hâleti'nin mersiyesi onar beyitlik yedi bendden oluşmaktadır. Kafiye düzeni "aa xa xa...bb" biçimindedir.

Dini ve tasavvufi Türk edebiyatında ehl-i beyt sevgisini anlatan, Hz.Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilışinden duyulan ıstırabı dile getiren, bu yolla müslümanlar arasındaki bağı kuvvetlendirmeye çalışan birçok eser yazılmıştır. Bu konuda yazılmış müstakil eserlere de "maktel" denmiştir.

Hâleti'nin mersiyesinde hakim olan duygu, çok yaşlı olmayan, çevresinde saygı uyandırmış, güvenilen bir tanıdığın ölümünden duyulan, son derece samimi, candan bir ıstıraptır.

Bir insanın bir yakını kaybetmekten üzüntü duyması doğaldır. Ancak bu üzüntülerin dile getirilişi her zaman aynı derecede başarılı olmaz. Hâleti başarılı bir mersiye yazmıştır.

Şunu da belirtmek gerekir ki Hâleti'nin üzüntüsünün çokluğu, ölen kişinin sevilen biri olmasından ileri geliyor görünse de, bu acıda Hâleti'nin alıngan, hassas ve karamsar mizacı ile, devrinin siyasal ve sosyal kargaşasının da payı vardır. Şairin hayatının inişli çıkışlı olduğu bilinmektedir. Yirmi yaşlarında müderrislik sıfatını kazanan sanatçı devrinin sözü dinlenir bilginlerindedir. Üstün niteliklere sahip olduğu ve saray çevresinde önemli hizmetler yapmış bir aileden geldiği için hayatı boyunca müderrislik, kadılık, Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği gibi önemli görevlere getirilmiş, zaman zaman terslikler ve dedikodular sonucu görevlerini bırakmak zorunda kalmıştır. Bu olaylar sanatçının psikolojik durumunu etkilemiştir. Şairler

* Atatürk Üniv. Kazım Karabekir Eğt. Fak. Türkçe Eğitim Böl. Öğr. Üyesi

Azmigâde Mustafa Haleti

HALETİ DİVANI ÜZERİNE BİR TAHLİL DENEMESİ

Türkiye İlahî Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	144507
Tas. No:	T811.216 AZM. H

Yrd. Doç. Dr. Cevat YERDELEN

ERZURUM-1996

واضحة في دفاتر الشروط الفنية بحيث لا تترك مجالاً للالتباس عند اختيارها. كما لا بد من تمييز المواصفة المناسبة للمكان المناسب؛ كأن تحوي طلاءات الإيبوكسي على خاصية مقاومة الأشعة فوق البنفسجية إضافة إلى خاصية مقاومتها الكيماوية عند استخدامها في طلاء الطبقات الخارجية.

المحافظة على أنظمة العزل

وصيانتها

تحتاج أنظمة العزل المختلفة إلى رقابة لمنع سوء استخدامها، وكذلك إلى صيانة دورية، إذ إن الإهمال في الكشف عن هذه الأنظمة قد يؤدي إلى نتائج خطيرة على البيئة وسلامة المستهلك. وكما أن تطوير أنظمة العزل يهدف إلى حماية الإنسان من العوامل الطبيعية، فإنه لا بد بالمقابل من المحافظة على النظام البيئي من خطر الإنسان نفسه. لذا صدرت مؤخراً قوانين صارمة لضبط تصنيع مواد العزل لجعلها صديقة للبيئة.

ملك حنا

للرقائق الإسفلتية فلا بد من أن تكون متناسبة مع مكان استخدامها. فبعض الرقائق تتحمل حرارة منخفضة تصل إلى ٤٠ درجة مئوية تحت الصفر، في حين يتحمل بعضها الآخر ١٨ درجة مئوية تحت الصفر وتستخدم في مناطق أقل برودة، ويرتبط هذا كثيراً بعامل مرونة المادة وبقاء أساسيات المواد المركبة لها.

كذلك فإن مقاومة أشعة الشمس يجب أن تكون أحد المعايير الأساسية في اختيار المادة بحيث توفر المرونة الكافية لتحمل فروقات درجات الحرارة صيفاً أو شتاءً.

إن اختيار المواصفة الجيدة للمعاجين التي تعد من أهم متمات أنظمة العزل بأنواعها كافة أمر على قدر من الأهمية. كذلك لا بد من تمييز المواصفة الخاصة للمعاجين الداخلية من المعاجين الخارجية. وكذلك فإن عامل المرونة الذي يختلف من نوع لآخر يعد ضرورياً في اختيار النوع المناسب.

من الطبيعي أن تكون هذه المعايير

اختيار مواد العزل المائي في المنشآت المائية المتعلقة بمياه الشرب وفي تنفيذها. فمثلاً، لا يكفي أن تكون مواد العزل غير سامة لتستخدم في عزل هذه المنشآت، بل يجب أن تكون مصنعة وفقاً لقوانين ومواصفات عالمية وتحمل شهادات اختبار خاصة لصلاحيتها لمياه الشرب، عدا المعايير الأخرى التي تتحكم في اختيار مادة العزل مثل رطوبة السطح الذي تطبق عليه وحرارته، والتصاقها به، وطبيعة استثمار السطوح المعزولة وغيرها.

تختلف المعايير المطلوب توافرها في مواد عزل خزانات مياه الشرب عن تلك المطلوبة في مواد عزل خزانات الري والسقاية، ففي الحالة الأولى يجب ألا يكون للمواد أي تأثير على لون الماء وطعمه ورائحته، الأمر الذي لا ضرورة له في الحالة الثانية.

أما فيما يخص الملدنات admixtures المستخدمة في الخرسانات فيفترض أن تكون خالية من الكلور لما له من تأثير في حديد التسليح الموجود في الخرسانة. وأما المعايير الضابطة

مراجع للاستزادة:

- RICHARD T. BYNUM JR., Insulation Handbook (McGraw-Hill Professional, 1st edition 2000)
- DAVID SCHAEFER, Water Absorption of Insulation in Protected Membrane Roofing Systems (U.S. Cold Regions Research and Engineering Laboratory 1976)

الموضوعات ذات الصلة:

- الخرسانة (أعمال) - الرفت - صيانة المنشآت - العزل الحراري - العزل الصوتي - القماش غير المنسوج

عزمي زاده (مصطفى -)

(١٩٧٧-١٥٦٩/هـ - ١٦٣١م)

مصطفى بن محمد، الشهير بعزمي زاده، أصله من مدينة بروسة في الأناضول. من أشهر العلماء، وأغزرهم مادة في الدولة العثمانية بالقرن الحادي عشر الهجري/السابع عشر الميلادي.

كان عالماً دينياً، مدرساً، قاضياً، فقيهاً بالمذهب الحنفي، أصولياً،

مدرسة أيوب سنة ١٠٠٣هـ، ثم مدرسة أخرى سنة ١٠٠٥هـ، ثم مدرسة السلطان سليم سنة ١٠٠٨هـ، وفي السنة نفسها ولي مدرسة السليمانية، ثم مدرسة الخفافية سنة ١٠١٠هـ

وبعدما أمضى اثنتي عشرة سنة في التدريس والإشراف على المدارس، انتقل إلى العمل في مجال القضاء،

شاعراً. وكان يجيد اللغة العربية إلى جانب التركية.

المعلومات نادرة عن طفولته، لكن تعرف أدق التفاصيل في حياته بعد أن أتم العقد الثاني من عمره. حيث بدأ بالتدريس في مدرسة حاجة خاتون، ثم رُقي إلى رتبة الخارج، وولي مدرسة محمد آغا سنة ٩٩٨هـ، بعد ذلك ولي

Azmiyade Must. Halebi 1279	Molla Husrev
Mablwi Ismail Abdolgan 1279	Kemal Pazazade 1277
Sürübolali 1279	Fevri 1277
Hub b. Mustafa 1279	Kinalizade Ali Ef. 1277
Hadimi Ebu Senid 1280	Vankulu 1277-1278
	Zekerya Efe Bayramzade 1278
	Timurtai Meh. b. Abdullah 1278
	Ali Mustafa Ef. 1278
	Ahigade Abdülhalim Ef. 1278
	Ebülmevzan Must. Ef. 1278
	Karaca Ahmed 1278

غرر الأحكام

محمد بن فرامرز بن علي المعروف بمثلا خسرو المتوفى سنة ٨٨٥هـ.

(الفوائد البهية: ١٨٤، الأعلام ٦: ٣٢٨) في فروع الحنفية اشتهر بشرحه لمؤلفه الآتي:

درر الحكام في شرح غرر الأحكام للمؤلف

أوله: الحمد لله الذي أحكم أحكام الشرع القويم بمحكم كتابه الخ خ كوبريلي ٦٣٩ وبرلين ٤٧٩٧ وباريس ٩٣٦ ونسخ أخرى أنظر (بروكلمان ٧: ٢٦٤) طبع بمطبعة بولاق بمصر سنة ١٢٥٨هـ وسنة ١٢٩٤هـ وسنة ١٣٠٤هـ والأستانة سنة ١٣١٠هـ وسنة ١٣٢٩هـ وطبعات أخرى (سركيس: ١٧٩٠).

وعلى هذا الشرح كل حواشي الكتاب: علي جلبي بن أمر الله بن عبد القادر الحميدي

المعروف بقينالي زاده الخنائي المتوفى سنة ٩٧٩هـ (سبق).

● حاشية على الدرر والغرر

(هدية العارفين ١: ١٤٨) خ جبار الله ٣٨

وفيض الله ٧٠٥ وأسعد أفندي ٦٦٥ ويني

جامع ٣٩٧ (الفهرس الشامل) (فقه)

(٤٢٠: ٣)

● محمد بن مصطفى الوائي المعروف بواني فولي

أحمد بن سليمان بن كمال باشا المتوفى سنة ٩٤٠هـ (سبق).

● حاشية على الدرر

(كشف الظنون: ١١٩٩).

● أحمد بن عبد الله الرومي المعروف بفقوري مفتي

المتوفى سنة ٩٧٨هـ (هدية العارفين ١: ١٤٧).

● حاشية على شرح غرر الأحكام.

● عبد الخليم بن محمد الشهير بأخي زاده الرومي

الحنفي المتوفى سنة ١٠١٣هـ (خلاصة الأثر

٢: ٣٢٢، هدية العارفين ١: ٥٤، كحالة

(٩٧: ٥).

● حاشية على الدرر والغرر

خ راغب باشا باستانبول ٤٧١ وقلبيج علي

٣٤٧ وولي الله استانبول ١٠٩٩ (الفهرس

الشامل) (فقه) ٣: ٤٢٠).

● شيخ الإسلام أبو الميامن مصطفى المتوفى سنة

١٠١٥هـ (كشف الظنون: ١١٩٩).

● حاشية على شرح غرر الأحكام.

● محمد بن أبي بكر العلواتي الحنفي المتوفى سنة

١٠١٦هـ (فهرس برلين ٤: ٢٤٧).

● حاشية على الدرر.

● مصطفى بن محمد الشهير بعمار زاده المتوفى

سنة ١٠٢١هـ.

● حاشية على الدرر

(كشف الظنون: ١١٩٩).

● المولى محمد المعروف بابن القرماني المتوفى سنة

١٠٢١هـ (كشف الظنون: ١٠٢١).

● حاشية على الدرر والغرر.

● أحمد الحميدي المعروف بقره جه المتوفى سنة

١٠٢٤هـ (هدية العارفين ١: ١٥٤).

● شرح الدرر والغرر

خ أيا صوفيا ١١١١ والحميدية استانبول

٤٦٦ وراغب باشا ٤٧٢ (الفهرس الشامل

(فقه) ٣: ٤٢٦).

● هداية الله العلامية وي المتوفى سنة ١٠٣٩هـ

● المتوفى سنة ١٠٠٠هـ (هدية العارفين

٢: ٢٦٠، الأعلام ٧: ٩٩، كحالة ٢: ٣٠٣).

● نقد الدرر حاشية على الدرر

خ أزهرية (٣٩٥) ٧٦٤٢ ودار الكتب

المصرية ٥٨٦ والظاهرية ٨٠٦٥ وبرلين

٤٧٩٩.

● شيخ الإسلام زكريا بن بيران الأقروبي المتوفى سنة

١٠٠١هـ (كشف الظنون: ١١٩٩).

● حاشية على شرح غرر الأحكام.

● أحمد بن محمد بن الملا المتوفى سنة ١٠٠٣هـ

(كشف الظنون: ١٢٠٠).

● حاشية على الدرر.

● محمد بن عبد الله التمرثاشي المتوفى سنة

١٠٠٤هـ (سبق).

● حاشية على الدرر

(فهرس برلين اهلوارد ٤: ٣٤٧).

● مصطفى بن أبي السعد شيخ الإسلام محمد

الرومي الحنفي المتوفى سنة ١٠٠٨هـ (هدية

العارفين ١: ٤٣٨).

● حاشية على الدرر والغرر.

● حيدر بن إبراهيم بن عبد الله الحميدي المتوفى

سنة ١٠١٢هـ (خلاصة الأثر ٢: ١٢٨، هدية

العارفين ١: ٣٤١، كحالة ٤: ٨٩).

● تعليقات على الدرر والغرر.

● حسين جلبي بن علي بن أمر الله الخنائي الحميدي

المتوفى سنة ١٠١٢هـ (هدية العارفين

١: ٢٩٠).

● حاشية على درر الحكام.

- el-Esbah ve'n-Negair, (Libn Muceyyn)

- ibn Muceyyn

- Kinalzade Ali Efendi 180

- Givigade Mehmed Efendi 180

الأشباه والنظائر

لزين الدين بن إبراهيم بن نجيم المصري المتوفى سنة ٩٧٠ هـ . (شذرات الذهب ٨ : ٣٥٨)
أوله : الحمد لله على ما أنعم الخ ، رتبته على سبعة فنون الأول في معرفة القواعد وهي أصول الفقه في الحقيقة وبها يرتقي الفقه إلى درجة الاجتهاد والثاني في الضوابط الثالث في فن الجمع والفرق ولم يتم هذا الفن فأتمه أخوه الشيخ عمر والرابع في فن الألغاز الخامس في فن الخيل السادس في الأشباه والنظائر ومعرفة الأحكام السابع ما حكى عن الإمام الأعظم وصاحبه والمشايع وهو فن الحكايات ، فرغ من تأليفه سنة ٩٦٩ (كشف الظنون : ٨٨) خ سنة ١٠٠٨ بالمكتبة الأزهرية برقم ٧٥٧٦ وعشرين نسخة أخرى بنفس المكتبة (انظر فهرس المكتبة ٢ : ١٠٠ - ١٠٢) أخرى المتحف البريطاني ٢٢٣ وكوبريلي ٦ / ٥٣٥ وبتكبير ٢ / ١٩ ونسخ أخرى كثيرة انظر بروكلمان ٨ : ١٤٢ طبع بكلكتا بالهند سنة ١٢٤١ هـ وطبع باستانبول سنة ١٢٩٠ هـ والقاهرة سنة ١٢٩٨ بمطبعة وادي النيل في ٢٣٢ صفحة (سركيس : ٢٦٥) وطبع بتحقيق عبد العزيز محمد الوكيل بمطبعة الحلبي بمصر سنة ١٩٦٨ م وفي دمشق مكتبة دار الفكر بتحقيق محمد حسن هيتو ...

القطنكي المتوفى سنة ١٠٠١ هـ .

- تحفة الأبصار والبصائر بتبويب الأشباه

والنظائر

أوله : الحمد لله على انارة عوالم قلوبنا

بأنوار شمس الإيمان الخ فرغ من تأليفه سنة

١٠٠٠ هـ ذكر أنه كان في خدمة شيخ

الإسلام جوي زاده وسنان زاده منذ ثلاثين

سنة فرتب غير الفن الأول والفن الثالث بناء

على أنهما غير قابل للترتيب (كشف

الظنون : ١٠٠) خ سنة ١١١١ بأوقاف

بغداد في ١٦٢ ورقة برقم ٤١٤٩ .

علي شلبي بن أمر الله بن عبد القادر الحميدي

الرومي المعروف بقينالي زاده المتوفى سنة ٩٧٩ هـ

(الكواكب السائرة ٣ : ١٨٧ ، هدية العارفين ١ :

٧٤٨ ، الأعلام ٤ : ٦٥) .

- شرح الأشباه والنظائر

(كشف الظنون : ٩٩) .

محمد بن محمد المشهور بجوي زاده المتوفى سنة

٩٩٥ (كشف الظنون : ٩٩) .

- تعليقه على الأشباه والنظائر .

محمد بن خليل الرومي الحنفي الشهير بخوشي

عبدالله محمد الحبشي ، جامع الشروح والحواشي ، (معجم الشامل لأسماء الكتب المشروخة في التراث الإسلامي وبيان شروحه) ، الجزء الأول ، 1425/2004 ابو ظبي ، ص 180-185 . ISAM 130564 .

27 TEM 2006

MADDE YATIRILAN SONRA BELGEN DOKÜMAN

- ibn Ganin Kharedatin 181

- Seyrekzade Mehmed Asim 181

- Abigade Abdilhalim Ef- 181

- Ebat Meyamin Mustafa Ef- 181

- Müslühiddin es-Sumi 181

- Agmizade Mustafa Ef- 182

- Tunuslu Sahib uluk 182

- Kara Salebade Abdilaziz 182

- Pirigade Ibrahim 182

- Sadik Mehmed Ef. Sadredding. 183

- Bergenci 183

- Ucaeyni 183

- Abdilgani Nablisi 183

- Ibn Abidin Muk Enain 185

Harizmi de

شمس الدين محمد بن مظفر الشافعي المعروف
بالخلخال المتوفى سنة ٧٤٥هـ (سبق في
تلخيص المفتاح وغيره).
— شرح مفتاح العلوم
(كحالة ١٢: ٣٩).

يحيى بن أحمد الكاشي المتوفى بعد سنة ٧٤٥هـ
(الأعلام ٨: ١٣٥).

— شرح مفتاح العلوم
خ برلين ٧٢٤٠.

تاج الدين أبو الحسن علي بن عبد الله الأردبيلي
التبريزي الشافعي المتوفى سنة ٧٤٦هـ (سبق).

— تنقيح المفتاح
(هدية العارفين ١: ٧١٩).

جمال الدين علي بن أبي القاسم محمد بن
منصور الموصلي المعروف بشيخ العويطة المتوفى
سنة ٧٥٥هـ (سبق في طوابع الأنوار).

— شرح مفتاح العلوم
(هدية العارفين ١: ٧٢٠) خ بتنة ١٧٩١

رقم ١٦٥٢ (بروكلمان ٣: ٢٥٣).

عضد الدين عبد الرحمن بن أحمد الإيجي
المتوفى سنة ٧٥٦هـ (سبق).

— الفوائد الفياضية
(كشف الظنون: ١٧٦٤٠) انظرها في
موضعها.

حسين بن حسام الدين الكاشي المتوفى سنة
٧٦٠هـ (سبق).

— شرح مفتاح العلوم

١٦٣٥ ودار الكتب المصرية ٣٥ ورقم ١٩٨
و٥٩٧ ونسخ أخرى.

محمد دهقان علي بن أبي بكر بن علي النسفي
البيكندي المتوفى بعد سنة ٧١٩هـ (كشف
الظنون: ١٧٦٧).

— شرح المفتاح

(القسم الثالث)

أوله: الحمد لله الذي تعالت سرادقات
عزته الخ فرغ منه سنة ٧١٩هـ خ ليدن
٢٩٧ والجزائر ١٩٧ (بروكلمان ٣: ٢٥١)،
و دار الكتب المصرية: (٤٤٧).

نظام الدين الحسن بن محمد بن الحسين المعروف
بالنظام الأعرج النيسابوري المتوفى سنة ٧٢٨هـ
(سبق في تذكرة الطوسي).

— شرح مفتاح العلوم

(هدية العارفين: ٢٨٣).

جلال الدين محمد بن عبد الرحمن القزويني

المتوفى سنة ٧٣٩هـ (سبق).

— تلخيص المفتاح

(انظره في موضعه).

حسام الدين المؤذن الخوارزمي المتوفى بعد سنة
٧٤٢هـ.

— شرح مصباح العلوم

(كشف الظنون: ١٧٦٣) أوله: الحمد لله
الذي وفق بعض عباده المصطفين الأخيار
للتوجه نحو الحضرة الأديبة بالعشي
والإيكاز الخ خ الأزهرية (١٤٩) ٤٣٦٠.

- Kalibi Alib. Omar 1770
- Ibn al-Nagim 1770
- Kullubadun - Sharaf 1770
- Hiyamuddin en-Minabusi 1771

- Karwini el-Halib 1771

- Razi Kullubadun 1772

- Teftagan 1772

- Molka Penari 1772

- Musarrifek 1772

- Malla Hosseini 1772

- Circans. Sarrifek 1773

- Musarrifek 1773

- Kemalpassazade 1773

- Samersand. Sarrifek 1773

- Ferasi Shadun 1774

- Penarigade Muhyiddin Celal 1777

- Ali Celal Huson 1775

- Zellerigade el-Bayramigade 1775

- Agmizade Mustafa Karak 1775

- Kemal Pasazade 1775

- Mir Gijonizade Marzur 1776

- Tashkorigade Ahmed Ef 1776

- Bihirizade Ramazan Ef 1776

- Ahizade Abdulkalim Ef 1777

- Ferasigade Mu. Ef 1777

- Rudarizade 1778

— مفتاح العلوم

لسراج الدين أبي يعقوب يوسف بن أبي بكر بن محمد بن علي السكاكي الخوارزمي المتوفى
سنة ٦٢٦هـ.

(الجواهر المضية ٢: ٢٢٥، الفوائد البهية: ٢٣١) رتبته على ثلاثة أقسام: الأول: في علم الصرف،
والثاني: في علم النحو، والثالث: في علم المعاني والبيان. أوله: أحق كلام تلهج به الأكسنة وأن لا
ينطوي منشورة على توالي الأزمنة الخ (كشف الظنون: ١٧٦٣) خ دار الكتب المصرية ٦٤ وعشر نسخ
أخرى بنفس المكتبة وأوقاف بغداد ١٤٠٢ وبيرلين ٧١٨٤ وليدن ٢٩٤ والأسكوريال ٢٠٥ وأويسالا
٢٢٢ والمتحف البريطاني ٩٨١ وغيرها (بروكلمان ٣: ٢٥٠) طبع مصر سنة ١٣١٧هـ والأستانة
سنة ١٣١٧هـ ومصر أيضاً مطبعة التقدم سنة ١٣٤٨هـ ومطبعة البابي الحلبي سنة ١٣٥٦هـ.

سيف الدين الأبهري المتوفى نحو سنة ٧٠٠هـ
(كشف الظنون: ١٧٦٤).

— شرح مفتاح العلوم.

قطب الدين محمد بن مسعود بن مصلح
الفارسي المتوفى سنة ٧١٠هـ (سبق في حكمة
الإشراق).

— مفتاح المفتاح

(شرح مفتاح العلوم) (القسم الثالث)

أوله: الحمد لله الذي خصص نوع الإنسان
بالنطق والفصاحة الخ خ أوقاف بغداد

— عمر بن علي الكاشي القزويني المتوفى سنة
٦٧٥هـ (سبق في الشمسية).

— شرح القسم الثالث من مفتاح العلوم

خ السليمانية (بروكلمان ٣: ٢٥١).

بدر الدين محمد بن محمد بن عبد الله بن مالك
الطائي المتوفى سنة ٦٨٦هـ (سبق في الألفية).

— المصباح في اختصار المفتاح

(هدية العارفين ٢: ١٣٥) خ دار الكتب

المصرية ٥٦٩ والظاهرية ٣٥٣٦ طبع

بالمطبعة الخيرية ١٣٤١هـ.

15 NISAN 2008

- Nesefi Ebül-Berakat
- Gagnevi Ömer b. İshak 1857
- Zaberti 1857
- İbn Küllüboğaz 1858
- İbnül-Hanbedi Râdîy 1858
- Agıyade Mustafa Halîfî 1858
- İbn Küllüboğaz Seffî 1860
- İbnü'l-İshâc Ebül-Fağal 1860
- Kemalpaşazade 1861
- İbnü'l-Mücazzim Zeynüddîn 1861
- Ebüssuud Şifârî 1861

- İbnü'l-Fasih 1864
- Kevakibi Muh. Has 1865
- İbnü'r-Rabîc 1865
- İbn Küllüboğaz 1865-66
- Timurtazî Salih b. Muh. 1866

- Timurtazî Muh. Abdullah 1862
- Haskafi 1862
- İbnü'Abidin Muh. Emin 1862
- Civen 1863

منار الأنوار في أصول الفقه

لحافظ الدين أبي البركات عبد الله بن أحمد بن محمود النسفي الحنفي المتوفى سنة ٧١٠هـ (سبق في كنز الدقائق وغيره).
 متن جامع لعيون العلم (كشف الظنون: ١٨٢٣) خ برلين ٤٣٨٥ وجوتا ٩٣٠ جاريت ١٦٣١ والأزهرية (٥٩) ٢٢٠١ وثمان نسخ أخرى بنفس المكتبة وأوقاف بغداد ٣٧٩٧٥ ونسخ أخرى بنفس المكتبة وأوقاف الموصل ٨١٦ طبع استانبول سنة ١٣١٥هـ ودهلي سنة ١٨٨٧م (سركيس: ١٨٥٥).

كشف الأسرار شرح المصنف

خ دار الكتب المصرية ٢٦٥ وشسترتي ٣٤٥٠ ورقم ٣٦٠١ ورقم ٤٣١٧ وراغب باشا ٤٢٦ وداماد زاده ٦٩٣ طبع ببيروت سنة ١٣٩٦هـ.

٢- المنور.

عبد الله بن محمد الخباز المتوفى سنة ٦٩٢هـ.

شرح المنار

(كذا في كشف الظنون: ١٨٢٦، وبروكلمان ٧: ١٨٨) خ لاله لي ١٣٥٤ والدحداح ٧٢.

الخطاب بن أبي القاسم القره حصاري المتوفى سنة ٧١٧هـ (الجواهر المضيئة ١: ٢٣٠، والفوائد

صدر الشريعة عبيد الله بن مسعود المحبوبي المتوفى سنة ٧٤٧هـ (سبق في التقيح وغيره).
 - شرح منار الأنوار
 خ المتحف البريطاني (بروكلمان ٧: ١٨٤) وتحقق نسبه إلى المذكور.

قوام الدين محمد بن محمد بن أحمد الخجندى السنجاري الكاكي المتوفى سنة ٧٦٢هـ (سبق في أصول البزدوي).
 - جامع الأسرار في شرح المنار

أوله: الحمد لله الذي أيد العلماء الخ خ تيمورية ١٣٨ والبلدية ن ٢٠٦٠ وأوقاف بغداد ٣٧٠٦ ودار الكتب المصرية ١٩٢.

جمال الدين يوسف بن قوما العنقري المعروف بالخرائط المتوفى بعد سنة ٧٥٢هـ (هدية العارفين ٥٥٧: ٢).

اقتباس الأنوار في شرح المنار

فرغ من تأليفه سنة ٧٥٢هـ خ لاله لي ٢٥٧ (بروكلمان ٧: ١٨٩) والفاخ ١٤١٢.

ناصر الدين محمد بن أحمد بن عبد العزيز القونوي الدمشقي الحنفي المعروف بابن الربوة المتوفى سنة ٧٦٤هـ (سبق في الجامع الكبير للشيباني).

شرح المنار

(الفوائد البهية: ١٥٦) خ دار الكتب المصرية ٨٩.

شجاع الدين هبة الله بن أحمد بن معلى بن محمود المعروف بالطراري (بكر الطاء نسبة إلى بلد بتركستان) المتوفى سنة ٧٧١هـ (سبق في

الجامع الكبير للشيباني).
 - تيسير (تبصرة) الأسرار في شرح المنار
 (هدية العارفين ٢: ٥٠٦) أوله: الحمد لله الموصوف في الأزل بما يتصف به الآن الخ خ قوله ٢٢٣ ومركز الملك فيصل ٤٥٩ ف.

سراج الدين أبو حفص عمر بن إسحاق بن أحمد الغزنوي الهند المتوفى سنة ٧٧٣هـ (سبق في تائية ابن الفارض وغيره).

شرح المنار

(الفوائد البهية: ١٤٩).

جمال الدين عبد الله بن محمد الحسيني المعروف بنقره كار المتوفى سنة ٧٧٦هـ (سبق في تلخيص المفتاح وغيره).

شرح المنار للمنضي

(هدية العارفين ١: ٤٦٧) خ لاله لي ٧٦٥ وراغب باشا ٧: ٤٢٧ (بروكلمان ١٨٨: ٧).

أكمل الدين محمد بن محمد بن محمود بن كمال الدين أحمد البابرقي المتوفى سنة ٧٨٦هـ (سبق في أصول البزدوي وغيره).

الأنوار في شرح المنار

(تاج التراجم: ٢٣٥) خ الأحمدية بحلب ٣٩٩ ولي الدين ٦٥٣٧ وقيصر أفندي ٦١٢ والغازي سراييفو ٨٢١.

يوسف بن جمال الدين الملتاني الحنفي المتوفى سنة ٧٩٠هـ (سبق في لب اللباب).

توجيه الكلام شرح المنار

خ المكتب الهندي بلندن ٧١٧ (الفهرس

On 4 Ramađān 1217/29 December 1802 he was appointed ambassador to France, with the rank of *bash-muḥāsib*. His mission to Paris was a failure, but it enabled him to learn about the Western world. After his return to Istanbul (late 1806) he was appointed *beglikdji vekili* and on 23 Rabī' I 1222/31 May 1807, two days after the revolution which deposed Selim III, was promoted to the post of *re'is al-küttāb* [q.v.]. At the request of the French ambassador Sebastiani, who alleged that he was pro-British in his policy, he was dismissed on 5 March 1808 and exiled to Kütahya; this banishment was in fact a fortunate accident for him, since Muṣṭafā IV was dethroned on 28 July following. In Sha'bān 1224/September 1809 he was permitted to return to Istanbul.

The new sultan Maḥmūd II sent him on a mission to Baghdād, where he arrived on 25 Djumādā I 1225/28 June 1810. His task was to persuade the quasi-independent *wālī* Küçük Süleymān Paṣha to pay various sums due to the sultan. When Süleymān refused, Hālet Efendi retired to Mosul where, with the help of the *mutasarrifs* of Mosul and Bābān, he prepared a military expedition against the recalcitrant *wālī*. The expedition was successful, Süleymān Paṣha being murdered and the former *ketkhudā* 'Abd Allāh Agha being appointed in his place.

In 1226/early 1811 Hālet Efendi was appointed *ketkhudā-i rikāb-i hümāyūn*, and on 5 Shawwāl 1230/10 September 1815 *nishāndji*. He enjoyed the confidence of Maḥmūd II, who sought his advice in state affairs (for the secret correspondence between Hālet Efendi and the *berber-baṣhī* 'Alī Agha, see Djewdet, *Ta'rikkh*², x, 262-78, xii, 226-8). He supported the sultan in his policy of subduing the *derebeyis* [q.v.] in the provinces, but he did not favour the project to abolish the corps of the Janissaries: indeed he used them as an instrument to maintain his influence over the sultan. For a time he was so powerful that he controlled nominations to the posts of Grand Vizier and of *Shaykh* al-Islām. According to Slade, his intimacy with the Phanariots brought him under suspicion, and he tried to justify himself by showing 'as great hatred to the Greeks as he was supposed to have friendship' (*Record of travels*, i, 246). His fall was brought about by the part he played in procuring the deposition, in 1820, of 'Alī Paṣha Tepedelenli [q.v.] of Yanya; as his rival the *re'is al-küttāb* Djānib Efendi had predicted, the expedition against 'Alī Paṣha provoked the Greek revolt in the Morea (March 1821). Accused of being the cause of this disaster, he was exiled to Konya in Şafar 1238/November 1822 and strangled there a few days later. His head was brought to Istanbul and was buried in the Mewlewi convent at Ğhalaṭa, near the public fountain and the library which he had founded there.

Hālet Efendi was a man of great intelligence and eloquence, whose abilities procured him a predominant position in the early years of the reign of Maḥmūd II. He maintained this position by appointing his own creatures to key posts and by sending any adversary to exile or to death. He was a conservative, strongly opposed to westernization. His rôle in precipitating the Greek insurrection was disastrous for the Ottoman Empire.

Bibliography: Süleymān Fā'ik, *Sefinet al-ru'esā*², appendix, Istanbul 1269, 157-61; *Sidjill-i 'Othmāni*, ii, 102; 'Abd al-Rahmān Sheref, *Ta'rikkh muṣāhebeleri*, Istanbul 1339, 27-38; *IA*, s.v. (by M. Şihābeddin Tekindağ, where further references are given); Şhānizāde, *Ta'rikkh*, i-iv, *passim*; Djewdet, *Ta'rikkh*², vii-xii, *passim*; C. Macfarlane, *Constantinople in 1828*, London 1829, ii, 106-8, 131-

7; A. Slade, *Record of travels in Turkey, Greece, etc.*, i, London 1832, 245-50; A. von Prokesch-Osten, *Gesch. d. Abfalls d. Griechen*, Vienna 1867, i, 185 and *passim*; N. Jorga, *GOR*, v, *passim*; Cl. Huart, *Histoire de Bagdad*, Paris 1901, 116 ff.; S. H. Longrigg, *Four centuries of modern Iraq*, Oxford 1925, 226 ff.; E. Ziya Karal, *Halet Efendinin Paris büyük elçiliği, 1802-1806*, Istanbul 1940; A. F. Miller, *Mustafa Paṣha Bayraktar*, Moscow 1947, index; V. J. Puryear, *Napoleon and the Dardanelles*, Berkeley 1951, index; B. Lewis, *The emergence of modern Turkey*², London 1965, index.

(E. KURAN)

HÄLETİ, 'AZMİ-ZĀDE MUṢṬAFĀ (977/1570-1040/1631), Ottoman poet and scholar, considered the master of the *rubā'ī* in Turkish literature. He was born in Istanbul, the son of Pīr Mehmed 'Azmi (d. 990/1582), the tutor of the prince Mehmed (later Mehmed III), who left, besides poems in Turkish, Eastern Turkish, Arabic and Persian, an expanded translation of the *Anis al-'arifin* of Ḥusayn Wā'iz and an unfinished translation (later continued by his son) of the *mathnawi Mihr u Mushtari* of the Persian poet Muḥammad 'Aṣṣār (see Rieu, *Cat. Persian MSS*, ii, 626; Pertsch, *Kat.*, 843 ff.).

Hāletī studied under such scholars as the historian Sa'd al-Dīn, who arranged his first appointment as *müderriis*. He soon distinguished himself and was made *müderriis* successively at the *medreses* of Eyyüb, Sultan Selim, the Süleymāniyye (1008/1599) and Wefā (1010/1602).

In 1011/1602 he was made *kādi* of Damascus; there he met the poet Rūhī [q.v.] who mentions him with praise in a *kif'ā* chronogram. He was later (1013/1604) moved to Cairo, where for a short time he took charge of the office of the *beglerbegi*, upon the murder of Hādīdji Ibrāhīm Paṣha, but he was accused of not being firm enough and dismissed. After a short period of disgrace, he was made *kādi* of Bursa, but was dismissed as a result of the incursions of the famous rebel-chief Kālenderoghlu [q.v.]. In 1020/1611 he was appointed *kādi* of Edirne, but was moved to Damascus the same year, where he remained until 1022/1618.

On the accession of 'Othmān II in 1028/1618 Hāletī submitted to the young sultan a petition in verse, and was again made *kādi* of Cairo. He returned to Istanbul in 1028/1619. He submitted a similar petition to Murād IV, in whose reign he became the *kādi'asker* of Anadolu (1032/1623) and later (1037/1627) of Rümeli. He was made a *müderriis* of the *dār al-ḥadīth* of the Süleymāniyye a few months before he died in 1040/1631 (indicated in the chronogram on his tomb-stone: *Rūh-i pākine dem-be-dem rahmeti*). He is buried in the courtyard of a school at Şofular which he had restored.

Despite many vicissitudes, Hāletī had, on the whole, a successful career and reached the second highest position of his profession; his *diwān*, however, is full of complaints against Fate, and the jealousy of intriguing colleagues. The sources generally agree that Hāletī was one of the most learned men of his time. He wrote and translated many books on law, and he left a library of several thousand volumes, most of them annotated in his own hand.

Apart from various religious treatises, he is the author of: (1) *Diwān*, dedicated to Meḥemmed III in its early version. It has not been edited. MSS contain varying numbers of *kaşidas*, *ghazals* and *kif'as*. Some include his *rubā'is*, some do not. For a fairly good copy, see Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine 894, which contains 31 *kaşidas*, 721 *ghazals*, 300

Azmiye Mustafa Habeti

SONRA BELİN OKUMAK

20 EYLÜL

1993

HÂLETÎ

HÂLETÎ (?-1596): Mevlevî şair. Asıl adı Mehemmed olan Hâletî Dede, Nail Tuman ve Bursalı Mehmed Tahir'e göre, Tire'de doğdu. Rıza, tezkiresinde onun Niğdeli olduğunu yazdı. Ailesi ve ilköğrenimi hakkında bilgi bulunamadı. Sipahî olan Hâletî, Konya Der-gâhına intisap ederek, Mevlevî oldu. *Mesnevî*'yi öğrendi. Hâletî'nin nerde vefat ettiği ve nereye gömüldüğü bilinmemektedir. Edirneli Kısî ölümüne *Âh derviş Hâletî göçdi* tarihini düşürdü. Rıza, vefat tarihini 1002/ 1593 olarak verdi. Esrar Dede, Ali Enver, Bursalı Mehmet Tahir ise 1012/1603 gösterdiler. *Osmanlı Müellifleri*'ne ve Kâtip Çelebiye göre, *Divan* sahibi olan Hâletî'nin âşıkâne ve tasavvufî şiirleri vardır. Esrar Dede Derviş namıyla tanınan Hâletî'nin, şairliğini ve nasirliğini medh etti. Bu tezkirede kayıtlı olan Farsça ve Türkçe şiirlerinde şairin aruza ve dile hakimiyet açısından orta derecede bir şair olduğu görülmektedir. **Eserleri:** Derviş Hâletî, *Menâkub-ı Cenab-ı Mevlânâ*'yı nazm etti ve Yahya Beyin *Usûlnâme*'sine, *Aslu'l- Usûl* adıyla bir nazire yazdı.

Kay.: H. Avni Ozan, *İzmir Şairleri Antolojisi*, 1. Kitap, 1934, s. 36; KÂ 3/1916-1917; KZEK 1/784; OM 2/115; RŞ (İÜK TY 761), v. 46; RT s. 27; SE s. 43; TDEA 4/42; TGDEİS, s. 174; TN 1/181 (730); TŞM s. 127-128; ZE (NOSK 3723 s). s. 26. •N. AÇIK - İ. GENÇ

HÂLETÎ (1569-1630): Divan şairi. İstanbul'da doğdu. Adı Mustafa Hâletî Efendidir. Müderris, şehzade hocası ve şair Pir Mehmed Azmî (öl. 1582) Efendinin oğlu olduğundan Azmîzade diye tanındı. Amcası Nişancı Mehmed Namî Pa-şa, dedesi Defterdar Pir Mehmed Çelebi de şiirle meşgul oldular. Genç yaşta medrese öğrenimi görmeye başlayıp devrinin âlimlerinden ders aldı. Hoca Sadeddin Efendiden mülâzım oldu. Yirmi yaşında müderrişliğe başlayıp İstanbul'da Hâcehatun, Mehmed Ağa (1590), Eyüb (1595), Sahn-ı Seman (1596), Sultan Selim (1599), Süleymaniye (1600), Hakaniye (1602) görev yaptı. 32 yaşında kadı oldu. Şam (1602), Kahire (1604) kadılıklarında bulundu. Bir ayaklanmayı bastıramadığından azlolundu. İki yıl açıkta kaldı. 1606'da Bursa kadılığna getirildi. 1607'de Kalenderoğlu isyanı dolayısıyla görevinden ayrıldı. 1611'de Edirne kadısı oldu. Halkın şikâyeti üzerine Şam kadılığına gönderildi. İstanbul ve Mısır kadılıklarında bulundu. 1623'te Anadolu Kazaskeri, 1627'de Rumeli

Kazaskeri oldu. Bir yıl sonra emekliye ayrıldı (1628). İstanbul'da vefat etti. Sofularda yaptırdığı okulun bahçesine gömüldü. *İzmiğade firdevsi mekân* mısraı ile Edirneli Kesbî'nin *Adne kıldı azmi geçdi Azmîzade Hâletî* mısraı ölümüne düşürülen tarihlere atılır. Öğrencisi Nev'îzade Atâ'î'ye göre doğru, çalışkan, ilme ve irfana düşkün, bilgili, cömert, sözü sohbeti dinlenir bir kişiydi. Meslek hayatında yüksek derecelere erişmekle birlikte bu mevkilerde uzun süre kalamayıp, kendi idaresizliği yanında devrindeki karmaşa ve aksi tesadüfler de rol oynadı. Şairin, değerinin bilinmediğinden yakınmaları, hayal kırıklıkları şiirlerine de yansdı. Ancak kaside, musammat ve gazellerinde çağdaşı olan Nefî, Yahya ve Nâilî'ye göre ikinci dereceden bir şair olarak değerlendirilen Hâletî, daha çok rubâileriyle tanındı ve hattâ rubaî şeklinde en büyük usta sayılan Hayyâm'la kıyaslanarak Hayyâm-ı Rûm diye anıldı. **Eserleri/Şiir:** *Divan* yazmaları çok olup SK Hacı Mahmud Ef. nu. 3473, Fatih nu. 3803, Ayasofya nu. 3910, Lala İsmail Ef. nu. 435, Mihrişah Sultan nu. 374, Atıf Ef. nu. 2068, İÜK TY 160, 1795 (müellif hattı), 2876 bazı örneklerdir. *Divan*'da sayıları yazmalara göre değişik 30-31 kaside 411-721 gazel, üç müseddes, bir terkibibend, 116 kıt'a, 327 beyit ve rubaileri vardır. Sayısı 900-1000 civarında olan rubaileri *divan* dışında ayrıca *Rubâiyyât-ı Hâletî* adı altında toplanmış olup iki nüshası TSMK Hazine 1090 ve SK Esad Ef. 3479/11'dedir. *Sâkinâme*, feülün feülün feul vezniyle yazılmış 520 beyitlik bir mesnevidir. 17 bölümde içki, sâki, sohbet, gerçek sevgi ve dostluk semboller hâlinde ele alınıp övülmüştür. Aynı adı taşıyan benzerlerinden bir üstünlüğü olmayıp bir nüshası Âtîf Ef. K. nu. 2067'dedir. *Pendnâme* mesnevî tarzında bir eserdir. *Mihr ü Müşteri*, babasının Tebrizli Assâr'in eserinden Türkçeye çevirip 3. Murad'a sunmak istediği yarım kalan mesnevisini tamamlamak isteyen Hâletî, ancak beş yüz beyit ekleyebilmiştir. **Nesir:** *Münşe'ât*, devrindeki bazı kimselere yazdığı mektupların toplandığı bu eserin bazı nüshaları TSMK Revan 1057, İÜK TY 1916, SK Lala İsmail Ef. 599, Esad Ef. 3330/ 4'tedir. Eser şairin nesirdeki yeteneğini göstermesi bakımından önemlidir. *Tezki-retü'l-Evliyâ ve Merâkûdu'l-Asfiyâ fi Etrâfi Bağdâd*, Bağdat ve çevresinde mezarları bulunan evliyadan bahseden biyografik bir eser olup bir nüshası SK Fâtih nu. 4263/2'dedir.

تک‌نگاری ملا جامی (استانبول، ۱۹۴۰م)؛ مجموعه شعر ه (استانبول، ۱۹۴۲م)؛ بررسی و گردآوری دیوان اشرف‌اوغلو (استانبول، ۱۹۴۴م)؛ عمر خیام (۱۹۴۵م)؛ رباعیات برگزیده که ترجمهٔ منثور رباعیات خیام، حافظ، عبید زاکانی، سلطان‌ولد، ابوسعید و مولوی و در بخشی از آن به بررسی قالب رباعی پرداخته است (استانبول، ۱۹۵۴م)؛ مجموعه شعر لام الف (استانبول، ۱۹۴۵م)؛ تک‌نگاری نعیم (استانبول، ۱۹۵۳م)؛ مجموعه شعر *Om mani padme hum* (استانبول، ۱۹۵۳)، (۱۹۸۳م)؛ جنگ استانبول در شعر دیوانی (استانبول، ۱۹۵۳م)؛ مولانا و مولویه (استانبول، ۱۹۵۷م)؛ افسانهٔ اعجاز‌آمیز که بررسی‌هایی دربارهٔ بودا، ترجمهٔ رباعیاتی از ادبیات فارسی و تفکرات هستی‌شناسی مؤلف را دربرمی‌گیرد؛ چاپ دیوان اشرف‌زادهٔ رومی که وی آن را با افزودن بخشی دربارهٔ زندگی و شخصیت اشرف‌زاده به چاپ رسانده است (استانبول، ۱۹۴۴م).

منابع: ادبیات نوین ترکیه، ۱۴۹؛ دستبام را برای تو می‌آورد، ۴۷ - ۵۳؛ نگاهی به روند نفوذ و گسترش زبان و ادب فارسی در ترکیه، ۴۶۹

Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi, 2/126-127; *Türk edebiyatı ansiklopedisi*, 148-149; *Türk edebiyatı ansiklopedisi*, 2/316; 5/156-157; *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi*, 8/259-261; *Türkiye yazarlar ansiklopedisi*, 269-270; *Yazarlar sözlüğü*, 121-122.

محمدی

حالتی (hā.la.ti) /عزیمی‌زاده، مصطفی‌افندی فرزند پیرمحمد، - استانبول ۹۷۷ - همان‌جا ۱۰۴۰ ق، فقیه، مترجم، شاعر و دولتمرد عثمانی. پدرش (- ۹۹۰ ق) از شاعران و درباریان سلیم دوم عثمانی (۹۷۴ - ۹۸۲ ق) بود. حالتی چندی نزد سعدالدین‌افندی، مؤلف تاج‌التواریخ، درس خواند. بیست‌وهفت ساله بود که به تدریس روی آورد و در مدارس ایوب سلطان‌سلیم در سلیمانیه (۱۰۰۸ ق) و وفا (۱۰۱۰ ق) درس گفت. در ۱۰۱۱ ق قاضی دمشق شد. وی در آن سامان با روحی بغدادی (- ۱۰۱۴ ق) در ارتباط بود. روحی در قطعه‌ای از حالتی یاد کرده است. حالتی در ۱۰۱۳ ق بیگلربیگ قاهره شد، اما به اتهام سهل‌انگاری از آن سمت برکنار و سپس قاضی بورسه شد.

محمدی

حالت (hā.la.t) /چلبی، آصف فرزند محمدسعید حالت‌بیگ، استانبول ۱۹۰۷ - همان‌جا ۱۹۵۸م، شاعر و نویسندهٔ ترکیه. پدرش در وزارت کشور منصب‌هایی داشت. حالت تحصیلات ابتدایی و دبیرستان را در شهر گالاتاسرای به پایان رساند. از پدرش زبان‌های فارسی و فرانسه را فراگرفت و، افزون بر این، سال‌های بسیار نزد رثوف یکتایبگ موسیقی آموخت. پس از آن، برای فراگیری تحصیلات عالی به فرانسه سفر کرد و چون از سفر بازگشت در فرهنگستان هنرهای زیبا به تحصیل سرگرم شد، اما دیری نپایید که آن را رها کرد و به مکتب مسلک عدلیه (مکتب علوم قضایی) راه یافت و دورهٔ آن را به پایان رساند. در اسکدار در دادگاه جزایی مرکزی مقام منشی بخش احکام یافت. وی همچنین چندی کارمند ادارهٔ ارتباطات دریایی در بانک عثمانی و کارمند کتابخانهٔ بخش فلسفهٔ دانشکدهٔ ادبیات بود. خاکجایش در بیگلربیگی کویلوچه است. حالت شاعری را از هجده‌سالگی، با سرودن اشعاری در قالب‌های کهن، غزل و رباعی، آغاز کرد، اما آن‌ها را به چاپ نرساند. وی با شعرهایی آزاد که در نشریهٔ *Ses* (صد) به چاپ می‌رساند، شناخته شد و آوازه یافت (۱۹۳۸م). بعدها با مطالبی که در نشریات *Hamle* (بورش)، *Sokak* (کوچه) و *Servat-i Fünun-Uyanış* (ثروت فنون - بیداری) و نیز روزنامهٔ *Gün* (روز) به چاپ رساند، با بهره‌جستن از درون‌مایه‌های فرهنگ شرق، نمایندهٔ شعری سوررئال، رمزآمیز و منحصر به خود شد. به گفتهٔ محمد کاپلان، «ساختمان بیش‌تر شعرهایش بر افسانه‌ها،... و یا بر رویا و خیال شاعر تکیه دارد. شعر وی بیش از آن‌که قدرت خود را از زبان، شکل و آهنگ بگیرد، از عناصری چون خیال و افسانه که درون‌مایه‌هایی روانشناسانه دارند، می‌گیرد.» حالت کتاب‌هایی دربارهٔ تمدن شرق و ادبیات فارسی نوشته و نیز بررسی‌هایی دربارهٔ ادبیات دیوانی کرده است. در شکل‌گیری جهان شعری وی، فرهنگ عثمانی، زبان و ادبیات فارسی و علاقهٔ او به ادبیات فرانسه، اهمیت فراوان دارد. از دیگر آثارش: رباعیات مولانا (۱۹۳۹م) که ترجمهٔ فرانسوی آن نیز با نام *les Roubaïat des Mevlana Djelaleddin Roumi* چاپ شده است (پاریس، ۱۹۵۰م)؛ تک‌نگاری مولانا، زندگی و شخصیت وی (استانبول، ۱۹۴۰م)؛